

Hogyan cselekedjünk?

(*Diákbeszélgetések a morálról*)*

Első fejezet. Mi a legsúlyosabb bűncselekmény?

Manuel a házi feladataival volt elfoglalva. Az apja a tévé előtt ült. Manuel hallotta, hogy egy rablótámadásról tudósítottak. A jelentés kíváncsivá tette, és így az apja mellé ült, hogy megtudja, mi is történt. Betörők hatoltak be egy házba, megkötözték a ház asszonyát és beragasztották a száját. És szerencsétlen módon a férje éppen abban a pillanatban ért haza, amikor még a házban voltak. Amikor a betörők látták, hogy rajtakapták őket, megpróbálták túsul ejteni a férjet is, arra az esetre, ha jönne a rendőrség. De ez nem sikerült nekik, ezért megölték, és a végén még a feleségét is.

Manuel ez a tévétudósítás nagyon felkavarta, mivel még látta maga előtt a kendőbe tekert holttesteket és a vérrel összekent kőpadlót.

Éjjel, elalvás előtt még sokáig gondolt a meggyilkolt házaspárra. Sok kérdés merült föl benne: hogy a meggyilkolt házaspárnak voltak-e gyermekei? És vajon mit érezhetnek ezek? És hogy minden gyermek, akinek nincs otthona, szükségképpen bűnözővé válik-e? Nem lehetett volna ezt valahogy elkerülni? Ez az utóbbi gondolat nyugtalanította a leginkább, és sokáig ébren is tartotta.

„Láttátok tegnap a híreket?“, kérdezte Manuel a következő reggel a barátait az iskolában.

„Nem“, válaszolta Alvaro és Sebastian.

„Volt egy véres rablógyilkosság“, magyarázta Manuel.

* A fordítás a következő kiadás alapján készült: Ernst Tugendhat – Celso López – Ana María Vicuña: *Wie sollen wir handeln? Schülergespräche über Moral*. Philipp Reclam Junior, 2004, 9–94.

„El tudom képzelni”, mondta Sebastian, „a tévében állandóan beszámolnak rablótámadásokról.”

„De ez különösen borzalmas volt”, mondta Manuel.

Ebben a pillanatban érkezett oda Camilla és Gloria, és több más osztálytársnő. Az egyik közülük, Margarita, azt mondta, hogy ő is látta az adást, és az apját nagyon meg is viselte, mert a férfi, akit meggyilkoltak, valamikor régen a főnöke volt.

„Ez valóban szörnyű”, mondta Gloria, „ilyennek egyszerűen nem szabadna megtörténnie, az embereknek meg kellene tanulniuk szeretni és tisztelni egymást.”

„Igen”, mondta Camilla, „én is ezt gondolom, és különösen szörnyű, ha két védtelen embert gyilkolnak meg”.

„Engem mindig felbosszant, ha emberek erőszakosak lesznek”, vélte Isabel. „Én egyszerűen nem értem, hogy tehet meg valaki ilyesmit”, mondta Alvaro.

„Embert ölni bűncselekmény, és ez a legsúlyosabb, amit el lehet követni”, válaszolta Gloria. „Megköthették volna őket, vagy akár el is kábíthatták volna őket!”

„Miért gondolod, hogy a gyilkolás különösen szörnyű?”, kérdezte Sebastian Camillát.

„Mert egy emberre így a lehető legnagyobb szenvedést rójuk ki”, válaszolta Camilla.

„Ha téged valaki megöl”, viccelt Alvaro, „akkor egyáltalán nem szenvedsz sokat.”

Camillát szemmel láthatóan bosszantotta ez a megjegyzés, de ahelyett, hogy sértéssel viszonzta volna, egy pillanatig elgondolkodott, és hangsúlyozott tárgyilagossággal ezt mondta: „Jó, talán nem mindig szenvednek az emberek, akiket meggyilkolnak, mert ez gyorsan is megtörténhet, de legalábbis a hozzátartozóiknak szörnyűséges szenvedést okoz.”

„És természetesen azok is szenvednek, akik meghalnak”, tette hozzá Gloria, „mert már nem láthatják a hozzátartozóikat.”

„Te tényleg azt hiszed, hogy a halott emberek tovább élnek, és még valamit érezni tudnak?”, kérdezte Sebastian. „Én nem gondolom, hogy egy ember, aki halott, még valamiképpen szenvedne. Egy halott már semmit sem érez.”

„Ez így van!”, mondta Alvaro. „De mi van a hozzátartozóival?”

„Ezt nem tudom”, mondta Sebastian, „de ha a meggyilkoltak már nagyon idősök lennének, és egyáltalán nem is lenne gyerekük, akkor senki se lenne, aki szenvedne miattuk. Miért rossz tehát a gyilkolás?”

Ez a lehetőség mindannyiukat megijesztette. Csak Gloriának jutott mindjárt eszébe valami: „A gyilkolás azért rossz, mert benne van a Tízparancsolatban: »Ne ölj!«”

„Ez igaz”, mormogta maga elé Sebastian, de a baráti kör tagjai számára már világos volt, hogy nem érezte magát meggyőzve. Így Alvaro gyorsan témát váltott: „Ha engem valaki megtámadna, akkor megpróbálnám magamat és a családomat megvédeni.”

„Valószínűleg”, mondta Manuel gúnyosan, „ugyanazokkal az eszközökkel, mint az általad szeretett Rambo?”

„Pontosan!”, válaszolta Alvaro, és vészjóslóan tágra nyitotta szemeit.

Amikor Camilla hazaért, levetette a kapucniját és az iskolatáskájával együtt egy fotelbe dobta.

„Mindjárt kész az ebéd”, mondta az anyja. „Meg tudnád teríteni előtte az asztalt?”

„Persze.” Camilla a konyhába ment, és miközben az asztalra helyezte az evőeszközöket és a szalvétákat, megint arra gondolt, amit Sebastian utoljára mondott. Tulajdonképpen ő sem volt teljesen elégedett Gloria válaszával. Habár világos volt számára, hogy a gyilkosság szörnyű bűncselekmény, de érezte, hogy ebből a magyarázataból mégis hiányzik valami, mert hiszen az igaz, hogy a meggyilkoltak általában csak rövid ideig szenvednek.

„Mama!”, szólalt meg, „kérddezhetek valamit?”

„Természetesen!”

„Tulajdonképpen miért olyan rossz valakit megölni?”

„Micsoda kérdés!”

„Az iskolában beszélgettünk erről, és most már nem tudom, hányadán is állok ezzel”, magyarázta Camilla.

„Én nem gondolkodtam ezen soha”, kezdte az anyja, „de az a véleményem, ez azért olyan rossz, mert mindannyian élni akarunk. Az én szememben az élet számunkra a legfőbb jó; minden más kevésbé fontos, mint élni tudni.”

Ez a válasz Camilla számára ugyan nagyon ésszerűnek tűnt, de mégsem az volt, amire tulajdonképpen számított. Most azonban mégsem volt kedve ahhoz, hogy tovább kérdezzen.

Nem sokkal később az apja is ebédelni jött, és magával hozta a bácsikáját. A bácsika sokkal fiatalabb volt, mint a szülei, és Camilla mindig nagyon örült, ha néha-néha látogatóba jött.

„Helló, bácsikám!”, kiáltotta Camilla, és karjait a nyaka köré fonta.

Az üdvözlés után az asztalhoz ültek. Evés közben a szülők a bácsikával a munkáról beszélgettek, és Camilla figyelmesen hallgatta őket. Amikor a beszélgetés megakadt, a bácsika megkérdezte, hogy mi újság az iskolában.

„Jól elvagyok”, mondta Camilla. De még ez az ártalmatlan kérdés is önkéntelenül felidézte benne a barátokkal folytatott beszélgetést. Mindannyian érezték, hogy Camilla mély töprengésbe esett.

„Mostanában Camillánk nagyon nehéz dolgokkal foglalkozik”, jegyezte meg az anyja halvány iróniával a hangjában.

„Mama!” mondta Camilla elég hangosan, de nem bosszúsán. „Amit kérdeztem, annak semmi köze az iskolához!”

„Hadd halljam”, mondta a bácsikája. „Meséld el, miről van szó!”

Camilla nem volt biztos benne, hogy jó-e, ha a problémát fölkinálja megvitatásra, mert a bácsikája gyakran ugratta, de aztán mégis megismételte a kérdést: „Miért rossz valakit megölni?”

A bácsika először nevetni akart, de aztán komoly képet vágott, és úgy tett, mintha mélyen el kellene gondolkodnia, és végül ezt mondta: „És kit szeretnél eltakarítani az útból?”

„Bácsika”, kiáltott Camilla szemrehányóan, „a kérdést nagyon is komolyan gondoltam”.

„Jó, jó!”, nyugtatta a bácsika, és most elkezdett gondolkodni. „És mit mondott erre édesanyád?”

„Hogy azért rossz, mert mindannyian élni szeretnénk.”

„Pontosan”, mondta a bácsika, „szerintem is ez a helyes válasz.”

„De miért akarunk mindannyian élni?”, makacskodott Camilla.

„Ennek okát nem tudom megmondani neked, de mindenesetre azt gondolom, hogy igaz. Tény, hogy számunkra az élet a legeslegfontosabb”, válaszolta a bácsika, most már teljesen tárgyilagosan, „és ezért mindig megpróbálunk kitérni a halál elől. Nézz csak körül, ezt teszi minden ember, szerte a világon. Ha például egy autó száguld feléd, elugrasz előle, ha valami leesik a tetőről, önkéntelenül is kitérsz előle; és ha egy bolond közeledne felénk egy késsel, és meg akarna ölni minket, mi ugyanúgy reagálnánk és menekülni kezdenénk.”

„Igen, ez igaz”, mondta Camilla, de biztos vagy benne, hogy minden ember mindenkor így cselekszik?”

„Ha még nem vagy benne biztos, akkor tedd fel magadnak a kérdést, hogy te hogy vagy ezzel. Ha te azt hiszed, hogy a halál a legrosszabb, ami megtörténhet veled, akkor mások miért ne gondolnák ugyanezt?”

„Világos”, vágott közbe Camilla. „De például mi van azokkal az emberekkel, akik öngyilkosságot követnek el?” És kicsit huncutul nézett a bácsikájára.

„Micsoda intelligens unokahúgom van”, mondta ez széles mosollyal.

Most az apja is bekapcsolódott a vitába: „De ezek kivételes esetek, Camilla! Igaz, hogy vannak emberek, akik megölik magukat, de ezek vagy halálosan beteg, vagy kétségbeesett emberek. És végül sokan vissza is riadnak tőle.”

Camilla nem válaszolt, de egy filmre gondolt, amelyben egy férfi öngyilkosságot akart elkövetni. Fölmászott egy épületre, hogy a legmagasabb pontról levesse magát. De éppen az ugrás pillanatában megbánta

a döntését, és szorosan a falhoz tapadt, amíg a rendőrség és a tűzoltóság meg nem mentette.

„Ezen kívül”, folytatta az apa a gondolatot, „nem gondolod-e, hogy egy olyan ember, aki komolyan gondol az öngyilkosságra, nagyon megijedne, ha valaki egy pisztollyal megfenyegetné, és minden lehetségeset elkövetne azért, hogy megmentse magát? Mit gondolsz, ez miért van így? Szerintem azért, mert a túlélésre vonatkozó vágy a legerősebb érzés, amivel rendelkezünk.”

Amit az apja mondott, ugyan nagy hatást gyakorolt rá, de érezte, hogy számára ezzel még nincs minden tisztázva. Ezért inkább úgy döntött, hogy nem kérdez tovább. „Értem”, csak ennyit mondott válaszként. De gondolatban mégis ezt kérdezte: „Miért hat rám a halál ilyen erősen? Vannak emberek, akik másokat megölnék, ez számomra teljesen elviselhetetlen, de még az elborzadásom okát sem tudom megadni!”

A szülei tovább beszélgettek a bácsikával az ebéd végéig. Camilla segített az anyjának az asztal leszedésében, aztán beült egy fotelba, és a képregényét akarta olvasni.

„Te az előbb nem voltál teljesen meggyőzve, ugye?”, kérdezte a bácsika. Camilla megijedt, mert nem vette észre, hogy a bácsikája mellette áll.

„Nem tudom”, válaszolta, „az osztályunkban van egy fiú, aki mindig mindenben ellentmond nekem. Ő azt állítja, hogy a gyilkosság nem is lehet olyan nagy bűncselekmény, mivel akit megölnék, általában csak rövid ideig szenved.”

„És ez téged nagyon bosszant”, találta ki a bácsika a gondolatait.

„Pontosan”, mondta Camilla, és elmesélte a Sebastiannal való vitáját.

„Amivel te ebben az esetben megpróbálkozhatnál, az egy másfajta módszer. Ne menj bele a vitába, hanem terjessz elé te egy problémát.”

„Miféle problémát?”

„Mondd neki, hogy tegye föl, hogy elkövetett egy súlyos bűncselekményt, és most neki van átengedve, hogy válasszon, hogy ezért kivégezzék, vagy egész életében börtönbe kerüljön.”

„Köszönöm, bácsika”, mondta Camilla. Mindjárt észrevette, hogy ezzel Sebastiant nehéz helyzetbe tudja hozni. A példán keresztül megértette, hogy a legtöbb ember a halált olyan rossznak tekinti, hogy vele szemben még a szenvedéssel teli, értelmetlen életet is előnyben részesítené. „De miért van ez?”, gondolta magában. „A nehézség abból adódott, hogy mi az iskolában azt feltételeztük, hogy csak a szenvedés a rossz, és most megmutatkozik, hogy egy hosszú, szenvedéssel teli életet jobbnak tartunk, mint a halált. Azt gondolhattunk volna, hogy annak oka, hogy nem akarunk meghalni, az életben szerezhető örömök. Ez pedig azt jelentené, hogy azért akarunk élni, mert legalábbis azt reméljük, hogy az életben több örömben, mint szenvedésben lesz részünk. De most úgy tűnik, fordítva van: inkább

akarunk olyan életet – ha nem vagyunk teljesen elkeseredve –, amely pusztá szenvedésből áll, mintsem hogy az élet megszűnjön.”

Így Camillát felemás érzések szállták meg. Egyfelől ujjongott, mert visszavághat Sebastiannak, de mélyen belül, anélkül, hogy bevallotta volna magának, mélyen érintette az élet és a halál eddig nem sejtett jelentősége.

A következő nap szörnyen hosszúnak tűnt Camilla számára. Az órák untatták, és semmire sem tudott koncentrálni. Csak arra várt, hogy Sebastiannal beszélhessen. Amikor pedig már mindenki elindult hazafelé, talált is rá alkalmat.

„Van itt még egy probléma”, mondta Camilla a barátainak. „És ez elsősorban Sebastiant fogja érdekelni!”

„Miféle probléma?”, kapták föl mindannyian a fejüket. Camilla fölvetette nekik a döntésre vonatkozó kérdést, úgy, ahogy a bácsikája tanácsolta neki.

„Ez a probléma az ízlésemnek megfelelő”, mondta Alvaro. A többiek elgondolkodtak, de nem mondtak semmit.

„Én azt gondolom, hogy senki nem fogja előnyben részesíteni azt, hogy kivégezzék”, mondta Gloria végül.

„Én ezt ugyanúgy látom, mint Gloria”, mondta Manuel, „senki nem fogja a halált választani. A halál a vég, és ezt komolyan senki sem akarhatja.”

„Mit választanál te?”, kérdezte Alvarót Camilla.

„Én azt gondolom”, mondta Alvaro, „hogy inkább azt választanám, hogy egész életemen keresztül börtönben leszek, és aztán végül megpróbálnék kitörni.”

„És ha nem tudnál, nem gondolod-e, hogy előnyben részesítenéd a meghalást?”

„Nem”, mondta Alvaro, „mert hiszen az a semmi lenne.”

„És te, Sebastian?”, kérdezte most Camilla teljesen ártatlanul. Sebastian nem válaszolt azonnal. Mindegyikükön csendben végignézett, és azután ezt mondta:

„Szerintem jobb lenne, ha kivégeznének, ez a szenvedés egészen rövid lenne, összehasonlítva a végtelen, éveken át tartó szenvedéssel a börtönben.”

„Ezt nem hiszem el neked”, mondta Manuel. „A halál a legrosszabb, ami egy emberrel történhet.”

„Hogyhogy?”, kérdezte Sebastian.

„Mindenki a halálbüntetést tartja”, válaszolta Manuel, „a legkeményebb büntetésnek, habár csak rövid ideig tartó fájdalmat okoz.”

„Pontosan”, mondta Camilla. „A meghalás esetében nem is a szenvedésről van szó.”

„Igen”, mondta Manuel, „ez tegnap valóban megzavart minket. Mi azt gondoltuk, hogy a gyilkosság az áldozatnak vagy a családjának szenvedést okoz, és ezért kell elvetni. De Sebastian megmutatta nekünk, hogy ebben az esetben néha egyáltalán nem lehet szenvedésről beszélni.”

Sebastian hallgatott, Camilla viszont elégedett volt. Érezte, hogy sikerült legyőznie Sebastiant.

Aznap este a három barát újra találkozott. Manuel azt mondta, hogy előbb még be kell vásárolnia, de utána játszhatnak együtt egy videójátékot.

„Jöttök velem?”

„Hát persze”, mondta Alvaro és Sebastian.

Útközben aztán megint a délelőtti vitáról kezdtek el beszélgetni.

„Te tényleg inkább azt szeretnéd, hogy kivégezzenek?”, kérdezte Alvaro még mindig hitetlenkedve.

„Talán”, válaszolta Sebastian.

„Csak azért, mert azt gondolod, hogy közben nem kell szenvedni?”, tudakozódott tovább Manuel.

Sebastian nem válaszolt, nyilván úgy érezte, sarokba szorították.

Időközben megérkeztek a játéktérre, és a videójátékok zaja egy ideig teljesen megbabonázta őket. Manuel a játék alatt mégis mindig arra gondolt, hogyan tudná meggyőzni Sebastiant. Feltételezte, hogy Sebastian soha az életben nem választotta volna a saját halálát, csak egyszerűen nem akart engedni. Aztán hirtelen támadt egy ötlete:

„Mondd csak, Sebastian, mi történt volna tulajdonképpen, ha a gyilkosok alvás közben ölték volna meg a házaspárt? Akkor a rossz, amit kettőjüknek okoztak volna, ugyanaz lenne, de ugyanakkor egyáltalán nem szenvedtek volna.”

„Igen, azt hiszem, igazad van”, mondta Sebastian rövid gondolkodás után. „Én eddig mindig azt gondoltam, hogy a legnagyobb rossz a szenvedés, de most be kell látnom, hogy ez nem stimmel. De azért még nem értem az egészet.”

Amikor ezen az estén Manuel szülei aludni mentek, az anyja ezt mondta a férjének:

„Bezártad az ajtót?”

„Igen.”

„És a reteszt is ráhúztad?”

„Azt hiszem, nem”, mondta az apa, és Manuelhez fordult: „megtennéd ezt nekem?”

„Megcsinálom, persze”, mondta Manuel, „jó éjszakát”.

Amikor a szülei eltűntek a hálószobában, Manuel kiment a kaphoz. Ráhúzta a reteszt, és ugyanebben a pillanatban valami Manuel fejében is megvilágosodott. Világos lett számára, hogy az emberek, ha

aludni mennek, azt akarják, hogy védve legyenek. És ez megint felidézte benne a Sebastiannal való beszélgetést: „Az emberek védik az életüket, mert tovább akarnak élni”, gondolta. „Senki sem akar meghalni, még akkor sem, ha adott esetben a halál semmiféle szenvedéssel sem jár.”

Miután ő is lefeküdt, sokáig nem tudott elaludni. „Szemmel láthatólag a halál mindenki számára a legnagyobb rossz”, gondolta. „És ezért a gyilkosság a legsúlyosabb bűncselekmény. A rosszat nem lehet a szenvedéssel azonosítani, és így a morált nem lehet arra a nevezőre hozni, hogy nem szabad szenvedést okozni. De lehet-e azt mondani, hogy megtiltja, hogy másnak ártsunk? Ha például valakitől ellopunk valamit, anélkül hogy észrevenné, akkor ugyan megkárosítjuk, de ő nem fog szenvedni. De lehet-e ezt mondani: ha valakit megölünk, akkor megkárosítjuk?” Úgy látszik, ez sem helytálló.

Második fejezet. Minden lopás azonos módon árt-e?

Ricardo lélekben távol volt. Mereven nézett maga elé, és nyilvánvalóan semmit sem hallott abból, amit a tanár nő éppen magyarázott. Ez feltűnő volt, mert Ricardo nagyon jól tanult, habár kicsit félénk volt, de mindig rendesen viselkedett, és figyelmesen követte a tanítást.

„Van valamilyen problémád?”, kérdezte Veredáné elővigyázatosan, amikor meglátta az állapotát.

„Nem, már minden rendben van”, mondta Ricardo, de érezte, mennyire tele van szorongásokkal.

„Ne félj, Ricardo. Ha valami nyomaszt, nyugodtan elmesélheted itt az osztály előtt, talán tudunk segíteni. Hallgatunk.”

„Na, jó”, mondta Ricardo egy kis szünet után, amelyben szemmel láthatóan önmagával küldött. „Az történt, hogy mielőtt bejöttem az osztályba, láttam két nagyfiút, akik egy kisebbtől éppen elvették a pénzét. És most ezen töpregek.

„Értem”, mondta Veredáné.

„És te mit csináltál?”, kérdezte Camilla hirtelenjében.

„Semmit. Tényleg nem tudtam, hogy mit tegyek.”

„Még csak nem is ajánlottad fel a segítségedet?”, kérdezte Alvaro az akaraterős vezérek szellemében.

Ricardo csak némám nézett rá, és rándított egyet a vállán.

„Talán te is féltél egy kicsit ebben a szituációban”, fogalmazta meg a sejtését Veredáné.

„Féltem, igen, talán... sőt biztosan. Két jól megtermett fickó volt. Nem sokat tudtam volna csinálni. Valószínűleg jól össze is vertek volna.”

„Miért teszel akkor magadnak szemrehányásokat?”, kérdezte Sebastian. „Ha amúgy sem tehetted semmit, akkor most nem kell emiatt búsulnod...”

„Egyszerűen bosszant”, mondta Ricardo nagyon határozottan.

Az osztálytársai meg voltak lepve. Még sohasem látták Ricardót ilyen felháborodottnak. Egyébként mindig nyugodt volt, és olyan valakinek tűnt, aki mindent elfogad.

„Ez engem is bosszantana”, mondta Gloria.

„De miért?”, kérdezte Veredáné.

„Mert ez tipikus esete a hatalommal való visszaélésnek! Ilyennek sohasem szabadna megtörténnie.”

„De ilyesmi újra és újra megtörténik”, legyintett rá hanyagul Sebastian, mintha ez a téma őt nem is érdekelné.

„Lehet”, vágott vissza Gloria energikusan, „de az mégiscsak szörnyű, ha valakitől elveszik a pénzét, még hozzá brutális erőszakkal, még hozzá olyan valakitől, aki gyengébb. Ez egyszerűen elfogadhatatlan.”

„Jó, jó”, nyugtatta Veredáné. „De mit szólnak a többiek ehhez? Mindenki egyetért azzal, amit Gloria mondott?”

Egyhangú fejbólintás volt a válasz, ami után a tanárnő így folytatta: „De ha ez így van, akkor azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy miért tartjuk ezt elvetendőnek.”

„De mit várunk ettől?”, kérdezte Pablo, akinek nem sok kedve volt az egészhez. „Már legkisebb gyerekkorunktól fogva mindig azt hallottuk, hogy nem szabad lopni.”

„Ez igaz, de most már nem vagytok gyerekek. Nem gondolod, hogy itt lenne az ideje, hogy az ilyen tilalmak okai iránt is érdeklődjünk?”

„Hát, felőlem!” mondta Pablo. „De én igazából azt gondolom, hogy ezekről az okokról sohasem szoktunk elgondolkodni, mert lépten-nyomon azt halljuk, hogy lopni rossz: a tévében, az újságokban... Egyszerűen mindenki így gondolja.”

„És mit gondolnak a többiek erről?”, kérdezte Veredáné. Az osztályban sűrű hallgatás terült szét. Mindenki töprengeni kezdett egy kérdésen, ami ugyan könnyűnek tűnt, de amin igazából még nem gondolkodtak el.

„Szerintem a lopás azért rossz, mert az áldozatnak kárt okoz”, mondta végül Manuel.

„Nagyon jó, ez már egy jó kezdés!”

„Én is így látom”, mondta Gloria, „az biztos, hogy a fiú, akit Ricardo látott, nagy zavarban volt, és talán még sírt is.”

„Valószínűleg így volt”, válaszolta Manuel nyugodtan, „de még akkor is, ha nem sírt, kárt szenvedett.”

Camilla azonnal kapcsolt: „Gondolj csak arra, ha meglopnak egy felnőttet, az nem fog mindjárt megzavarodni, és elkezdni sírni, de mégiscsak kárt szenvedett.”

„Az oknak tehát valami másban kell állnia”, mondta Manuel eltöprengve. „De pontosan miben?”

„Tegyük fel a kérdést még egyszer mindenkinek”, mondta Veredáné. „Miért rossz az, ha valakitől elveszünk valamit?”

„Nem vagyok teljesen biztos benne”, válaszolta Camilla egy kis idő után, „de számomra egyvalami biztosnak tűnik: nekem nem tetszene, ha valaki meglopna.”

„Ez valószínűleg senkinek sem tetszene”, egészítette ki Sebastian.

Ebben a pillanatban már ki is csengettek, és így a vitát meg kellett szakítani. A gyerekek kimentek az udvarra, és hamarosan már más járt az eszükben. Manuel azonban még tovább töprengett a beszélgetésen.

Mindenekelőtt Ricardo reakciója lepte meg. Hogy lehet azt értelmezni, ha egy ilyen nyugodt alkat, mint Ricardo, hirtelen így reagál?

És amikor Sebastiannal találkozott, nem tehetett mást, még egyszer vissza kellett térnie a témára:

„Sebastian, mondd csak, mit gondolsz a mi problémánkról? Miért nem szabad más embereket meglopni?”

„Még mindig Ricardo élményén töprengsz? Hát, nem is tudom.”

„De hát te sem tennéd meg, nem igaz?”

„Kisgyerekeket meglopni? Nem, ilyet sohasem tennék.”

„De tulajdonképpen miért nem, Sebastian?”

„Lehet, hogy visszautne rám. Lehet, hogy nekem sokkal nagyobb károm származna belőle.”

„Hogy gondolod ezt? Ha a gyerek kisebb, mint te, hogy árthatna neked?”

„Indirekt módon! Mert nézd csak, Manuel, ha én itt az iskolában valakitől ellopok valamit, akkor valószínűleg panaszt fog tenni. És ha elkapnának, biztosan kapnék egy intót.”

Manuel összeráncolta a homlokát. És önkéntelenül is nevetni kezdett. Ez nagyon hasonlított Sebastian reakciójára! Semmi sem volt nagyon fontos a számára, de mindenre szellemes magyarázatokat talált.

„Nézd csak, Sebastian, ha te csak azért nem lopsz, mert lehet, hogy megbüntetnek, akkor az még nem ok arra, hogy a rablást bűncselekménynek tartsuk. Mert nézzük csak azt az esetet, hogy nem kapnak el, mert például senki nem vette észre, vagy senki nem tanúskodik ellened. És akkor elmaradna a büntetés, és ez azt jelentené, hogy bűncselekmény sem történt volna. Ez elég különösen hangzik, nem gondolod?”

Alvaro, aki az utóbbi szóváltáskor lépett hozzájuk, most szintén bekapcsolódott:

„Miért lenne ez különös? Ha nem kapnak el, akkor az ilyen kis rablások nem is rosszak”, mondta szélesen vigyorogva.

„Ezt komolyan gondolod?”

„Hát persze.”

„Az biztos, hogy rövidebb vagy hosszabb idő után elkapják az embert”, mondta Sebastian, „és akkor a büntetés még rosszabb”, szerintem.

„Sebastiannak igaza van”, mondta Alvaro, „a rablás és a lopás mindig rossz, mert meglepi az embert, és a végén a rendőrség még el is vezetheti az embert, ez a legszörnyűbb az egészben.”

A kemény büntetés fenyegető elképzelése nem vétette el a maga hatását. De Manuel mégis kitarzott a maga fenntartása mellett. Azt, hogy a büntetés pusztá lehetősége nem elégséges alap ahhoz, hogy ne kövessünk el bűncselekményt, világosan érezte. Másrészt ebben a pillanatban semmi értelme sem volt Alvaróval és Sebastiannal tovább vitatkozni, ha nem

tud érveket felvonultatni. Ezért Manuel úgy gondolta, hogy az apjától fog tanácsot kérni. És így este sor került köztük egy beszélgetésre a valóságos okokról, és arról, hogy miért is nem szabad hazudni:

„Az igaz, hogy a büntetéstől való félelem gyakran nagy szerepet játszik, és a barátaid esetében is nyilvánvalóan ez a helyzet”, mondta Manuel apja, „de ez még egyáltalán nem magyarázza meg, hogy egyáltalán miért kell büntetni a lopást. Jól tetted, hogy felhívtad a figyelmet erre a különbségre. Amit neked most meg kellene kérdezned magadtól, hogy közelebb kerülj a valóságos okhoz, a következő: Tegyük fel azt az esetet, hogy tudnék valamit lopni, anélkül, hogy meglepnének, úgy hogy a büntetés egyáltalán nem is jön szóba. Akkor milyen tényezők befolyásolhatják még a döntésemet? Eszedbe jut még valami, a büntetéstől való félelmen kívül?”

Manuel egy ideig gondolkodott, és végül ezt mondta: „Először is, csak egyet tudok biztosan: senki nem akarja, hogy meglopják!”

„Pontosan erről van szó”, mondta az apja, „és valószínűleg ez az oka annak is, hogy van egy törvényünk, amely a lopást büntetéssel sújtja. A családon belül is megbüntetik a gyerekeket, akik a szüleiktől vagy a testvéreiktől elrabolnak valamit, azért, hogy megtanulják az idegen javak tisztelét.”

„De azt még nem értem, hogy mi van azokkal az emberekkel, akik csak a büntetéstől való félelem miatt nem lopnak és rabolnak.”

„Nos, kérdezd meg magad, hogy te hogy reagálnál, ha ilyen emberekkel találkoznál!”

„Nem lenne bizalmam ezekhez az emberekhez.”

„Így van!”, mondta Manuel apja. „Egyébként senkinek sem lenne bizalma. És ugyanezen oknál fogva az sem elég, ha a nevelésben mindent a büntetésre bízunk; sokkal inkább azt kell elérni, hogy a gyerekek ne úgy viselkedjenek, amit önmaguknak sem kívánnak, ha egyszer ők az érintettek.”

„De hogy lehet ezt elérni?”

„Azt a képességet kell kifejlesztened, hogy behelyezkedj egy másik ember helyzetébe”, vetette közbe Manuel anyja, aki eddig csak csendesen követte a beszélgetést. „Ha például ellopsz egy könyvet, akkor – még ha senki nem is látja – valami olyasmit teszel, ami nem tetszene neked, ha te lennél az áldozat. Tehát csak azt kell meggondolnod, hogy te mit éreznél, ha valaki ellopna tőled egy könyvet. Akkor mindjárt látni fogod, milyen kellemetlen ez az érzés, és akkor már te sem akarod majd ellopni a könyvet.”

„Ahogy láthatod”, folytatta az apja, „teljesen igazad volt abban, hogy a büntetés lehetősége nem a leglényegesebb elem. Egy gyerek, akinek jó nevelésben van része, nem csak azért nem lop, mert fél a büntetéstől, hanem azért sem, mert bele tudja képzelni magát mások helyzetébe.”

„A lelkiismeret, és nem a büntetés az, amely megakadályozza a lopást”, egészítette ki Manuel anyja.

De Manuel még mindig töprengett. „Lehet, hogy mindez igaz”, mondta végül, „de mi van akkor, ha vannak olyan emberek, akiknek egyáltalán nincs ilyen morális érzékenységük, nincs lelkiismeretük?” És megint azokra a fiatalokra gondolt, akik a kisfiútól elrabolták a pénzt, és megint maga előtt látta Ricardo felháborodását.

„Én azt mondanám, hogy ezek egyszerűen rossz emberek”, mondta az anyja.

„Ez igaz”, folytatta az apja. „Az ilyen emberek nem tisztelik az embertársaikat, és ennyiben a viselkedésüket joggal tartjuk felháborítóknak.”

„Ha jól meggondolod, azt fogod látni, hogy egy ilyen emberrel senki sem akar együtt élni. És ezért az embernek mindig meg kell kérdeznie magától: szeretnék ilyen lenni?”

Manuel nem válaszolt az anyjának, de a bensőjében pontosan érezte, hogy sohasem szeretne ilyen lenni. Ebben a pillanatban elégedett volt a beszélgetéssel. Végre megértette, hogy Ricardo miért háborodott fel annyira!

A következő délelőtt Manuelnek nagy kedve támadt arra, hogy új ismereteit megossza az osztálytársaival, és ezért közvetlenül Sebastianhoz fordult:

„Tegnap azt állítottad – és Alvaro egyetértett veled –, hogy nem szabad lopni, mert egyébként megbüntetnek. És számodra ez volt az egyetlen ok.”

„Pontosan így volt, Manuel!”

„De ez azt jelenti, hogy ha egy ember nem lop, akkor csak azért nem teszi, mert a büntetés számára valami rossz, és nem azért, mert a lopás maga valami rossz.”

„Tévednék? De én azt hiszem, hogy ezt már tegnap is elmondtad.”

„Én azt hiszem, különbséget kell tennünk a *rossz valaki számára* és a *rossz általában* között.”

„Miben állna ez a különbség?”

„Rossz valaki számára az, ami árt neki, például ha az ember leesik a bicikliről, pedig nem is lökte meg senki. Ezzel szemben rossz általában az, amit az embernek nem szabadna megtennie. Ricardo nekünk tegnap beszélt azokról az alakokról, akik megtámadtak egy kisfiút, aki sokkal kisebb volt náluk. Aki így cselekszik, az rossz ember, és nem tiszteli embertársait. Vagyis egyszerűen rossz.”

„Ezt nem értem”, mondta Alvaro.

„Ha valaki így cselekedett, akkor kerek-perec azt mondjuk, hogy a cselekvési módja rossz volt, és nem azt, hogy rossz volt neki, vagy az áldozatnak. Ami önmagában rossz, az megvetésre méltó, mert minden

ember elutasítja ezt a cselekvési módot; mindannyian felháborodunk rajta.”

„Senki se akarna ilyen emberekkel együtt élni”, folytatta Camilla a gondolatot, „és ezért az ember maga sem akar ilyen lenni”.

„De miért ne akarhatnék én rossz lenni?”, kérdezte Sebastian. „Nem hiszem, hogy minden embert tisztelnem kellene, ha egyszer így is minden sikerül az életemben, és nem kell hátrányoktól tartanom.”

„Én kételkedem benne, hogy ez lehetséges lenne”, mondta Gloria, „de még akkor is, ha igaz lenne: te tényleg szeretnél rossz lenni?”

„Talán”, mondta Sebastian, anélkül hogy el akarta volna kötelezni magát.

„Nem gondolod, hogy eléggé elhagyatottnak éreznéd magad?”, kérdezte Camilla.

„Milyen értelemben?”

„Már senki nem bízna benned. És ha mégis, akkor te is tudnád, hogy alaptalanul teszi. Vagy ez nem is érdekelne téged?”

Sebastian már nem tudott válaszolni Camillának, mert a tanítás megint elkezdődött. Morales úr, a matematikatanár, különösen szigorúnak számított a körükben, mert semmiféle privát beszélgetést nem tűrt meg az óráin. De Manuel annyira kíváncsi volt Sebastian válaszára, hogy összeszedte a bátorságát, jelentkezett, és azt kérte, hogy fejezhessék be a megkezdett beszélgetést. Mivel Manuel jó tanuló volt, Morales úr megengedte a tanítás megszakítását.

„Miről van szó?”, kérdezte.

„Sebastian azt állította, hogy őt nem érdekelné, ha rossz ember lenne, még akkor sem, ha így teljesen magára maradna”, foglalta össze Manuel a szünetbeli beszélgetést.

„Ezt nem mondtam”, horkant fel Sebastian. „Arra gondoltam, hogy volt talán, amikor rossz ember akartam lenni, de ez nem vonatkozott a barátaimhoz fűződő viszonyomra, hanem csakis más emberekre.”

„Nem értem”, mondta Gloria.

„Ha jó barátaim vannak, akkor hozzájuk jó emberként fogok viszonyulni. De miért érdekelne engem az összes többi ember?”

„Most már értem a problémátokat”, mondta Morales úr. „Te azt akarod mondani: a barátaimmal szemben morálisan viselkedem, de nem érdekel különösebben, ha a többi emberrel szemben nem morálisan viselkedem.”

„Pontosan!”, vágta rá Sebastian. „Legalábbis addig, amíg nem kapnak el, és nem büntetnek meg.”

„Az ilyesmit meghasadt lelkiismeretnek szokás nevezni. Ha Sebastian ártana egy barátjának, akkor rossz lelkiismerete lenne, de mások esetében azt tenné, amihez éppen kedve lenne. Mit gondolnak erről a többiek?”

„És mi történne akkor, ha egyszer egy barátoddal összevesznél?”, jelentkezett szóra Manuel.

„Nem tudom. Biztosan nem okozna nehézséget, hogy neki is ártsak.”

„De nem gondolod-e, hogy továbbra is tisztelned kellene, habár már nem a barátod?”

Sebastian eltöprengett és hallgatott.

Camilla ezt mondta: „Én azt gondolom, hogy minden embert tisztelnünk kell, és nem tehetünk ilyen különbségeket. Igaz, hogy a barátainkkal szemben valami különös dolgot érzünk, de ez nem jelenti azt, hogy azokat, akiket nem szeretünk, vagy nem szimpatikusak számunkra, nem kellene tisztelnünk.”

„De miért?”, kérdezte Sebastian. „Én egyszerűen nem értem, hogy miért kellene minden embert tisztelnem.”

A diákok hallgattak. Így Morales úr is újra bekapcsolódott:

„Nem szeretnéd, hogy a többi ember téged tiszteletben tartson?”

Sebastian nem válaszolt, de a többiek megint fölélénkültek.

„Mi természetesen mindannyian azt akarjuk, hogy mások tiszteletben tartsanak bennünket”, mondta Gloria.

„Ezt én is így gondolom”, mondta Manuel. „És a lopás példájánál maradva én azt mondanám, hogy nagyon bizonytalan lenne egy olyan társadalomban élni, amelyben azzal kellene számolnunk, hogy mindig és mindenkor meglophatnak.”

„Igen, ez így van”, mondta Morales úr. „És ez az alapja a fennálló törvényeknek, az összes büntetési fenyegetésükkel együtt. Ez a mindennapi életben ad nekünk egy minimális bizalmat és biztonság-érzetet.”

„Hogyhogy minimálisat?”, kérdezte Alvaro.

„Mert azt természetesen szívesebben látjuk, ha az emberek azért nem lopnak meg minket, mert tisztelnek. De ha nem ez a helyzet, akkor legalább a büntetéstől való félelem miatt ne lopjanak meg. A saját morális lelkiismeret a legbiztosabb védelem a bűncselekményekkel szemben, de ha ez nem fejlődött ki, akkor a törvény mint egy második védőrendszert lép életbe, amely megtiltja a bűncselekményeket.”

„De nem gondolja-e Ön is, hogy a törvény nagyon igazságtalan is lehet, ha mindenféle lopást büntet?”, hangzott most hátulról az osztályteremből. Adriana volt az, aki itt bekapcsolódott, egy lány, aki egyébként alig szokott szólni valamit.

„Hogy érted ezt?”, kérdezte Camilla.

„Mindig ugyanaz a büntetés, teljesen mindegy, hogy a tolvaj szegény-e vagy gazdag, teljesen mindegy, hogy egy gazdag embert lopott-e meg, vagy egy szegényt vagy egy áruházat. De szerintem ez nem ugyanaz.”

„Ezzel azt akarod mondani, hogy a büntetés kisebb legyen, ha valaki egy gazdag embert lop meg?”, kérdezte Camilla.

„Vagy azt jelenti, hogy egy gazdag embert nyugodtan meg lehet lopni, anélkül, hogy rossz lelkiismeretünk lenne?”, kérdezte Manuel.

Adriana nem válaszolt.

„Talán egyszer meg kellene vizsgálnunk egy konkrét esetet, ha itt előrébb akarunk jutni”, javasolta Morales úr.

„Van egy konkrét esetem”, mondta Adriana azonnal. „Tegyük fel, hogy van egy cselédlány, aki egy gazdag nő háztartásában dolgozik. A ház asszonyának a szép élethez szükséges minden dolog bőséggel a rendelkezésére áll, és természetesen a ruhásszekrényei is dugig tele vannak. És a cselédlány most elvesz magának egy nadrágot, mert túl szegény ahhoz, hogy a lányának tudjon vásárolni egy nadrágot. A ház úrnője a teli szekrények mellett nem fogja észrevenni, hogy valami hiányzik. Én azt gondolom, hogy ebben az esetben nem lenne olyan nagy baj, ha a cselédlány magához venné a nadrágot. Ha a gazdag nő nem veszi észre, akkor a cselédlány nem is ártott neki.”

„Ez szerintem is így van!”, mondta Sebastian.

„És mi van akkor, ha a ház úrnője mégis észreveszi, hogy meglop-ták?”, kérdezte Gloria.

„Elveszítene a cselédlányba vetett bizalmát”, mondta Camilla. „Azt kellene mondania magának: ma egy nadrág, de holnap már valami más.”

„Ez így van!”, értett egyet Manuel. „És ha a cselédlány csak egyszer veszi ki a nadrágot a szekrényből, kikölcsönzi a lányának, és utólag megint visszateszi, már akkor is visszaélne a bizalommal?”

„Miért lenne ez olyan súlyos?”, kérdezte Sebastian.

Alvaro megpróbálta megmagyarázni: „Senkinek sem tetszik, ha dolgokat vesznek tőle kölcsön, anélkül, hogy megkérdeznék. Én sem engedem, hogy idegen emberek minden további nélkül felpróbálják a ruháimat. És ha ezt titokban teszik, annál rosszabb!”

„De az mégiscsak mélyen igazságtalan”, mondta Sebastian, „hogy vannak emberek, akik nagyon gazdagok, mások meg olyan szegények.”

„És te azt gondold, hogy ez igazolhatja a lopást?”, kérdezte Gloria.

„Nem tudom biztosan, talán igen.”

„De nem veszed észre, hogy egy lopást mindig titokban követnek el, és hogy ez – Adriana példájában – mindig egy privát haszonra irányul?”, kérdezte Camilla.

„Szerintem is”, mondta Manuel. „Ezért a lopást nem szabad összemosni a társadalom megváltoztatására irányuló kísérlettel. Talán igaza van Sebastiannak, hogy valamit tenni kellene a gazdagok és a szegények közötti nagy különbség miatt, de a lopás szerintem erre nem a megfelelő eszköz.”

„Ezt a problémát tegyük el egy másik alkalomra”, vetette közbe Morales úr. És akkor beszélgethetünk arról, hogy morálisan meg van-e engedve, vagy kötelességünk-e a társadalom megváltoztatása.”

„De előtte beszéljünk még a bolti lopásról”, vetette közbe Alvaro. „Én erre tudok hozni egy személyes példát. Amikor nemrég anyámmal egy áruházban jártunk, éppen le voltak árazva a teniszlabdák, és én egyet zsebre tettem. Senki sem vette észre, és természetesen nem is fizettem érte. Most szeretném tudni, hogy ezzel az akcióval kinek ártottam.”

„Természetesen az áruház tulajdonosának”, kiáltotta Gloria.

„Ez nem is olyan egyszerű”, mondta Manuel. „Az áruházaknak általában nem csak egy tulajdonosuk van, hanem több, és néha ezek anonim társaságok. Ők általában az árba már bele is kalkulálják a kisebb bolti lopásokat, és ezért minden egy kicsit drágább.”

„És ha ez így is van”, mondta Camilla, „de mégsem fognak örülni a bolti lopásoknak.”

„Itt egészen nyilvánvalóan megint szükségünk van a törvényre”, mondta Morales úr. „Ha nem lennének törvények, akkor teljesen összeomlana a gazdasági élet. És ezért büntetésnek is lennie kell. Morálisan tekintve azonban ezt az esetet másképp kell megítélni, mint a cselédlány lopását – éppen, ahogy mondtátok –, mert itt nem egy bizonyos személyt lopunk meg.”

„Ebben nem vagyok biztos”, mondta Manuel, és újfent Alvaróhoz fordult: „És hogy érezted magad, amikor a teniszlabda a zsebedben volt?”

„Hát igen, volt egy kis lelkiismeretfurdalásom, vagyis valahogy bűnösnek éreztem magam. Mindenesetre rossz érzés volt, legalábbis egy pár pillanatra, de a másik oldalon elégedett is voltam, mert ilyen könnyen meg tudtam szerezni a labdát.”

„Ha volt lelkiismeretfurdalásod, akkor az mégiscsak annak a jele, hogy valami olyasmit tettél, ami a saját fogalmaid szerint is rossz”, mondta Gloria.

„Én ezt másképp látom”, válaszolta Sebastian. „Az igaz ugyan, hogy a lelkiismeret néha bejelentkezik, de ha az előnyök elég nagyok, akkor ez a legtöbb embernél nem következik be. Ha sok pénz forog kockán, akkor mindenki viszonylag gyorsan elfelejti a lelkiismeretét.”

„Igen, ezt én is így gondolom”, mondta Alvaro. „Ha az emberek gyakran lopnak, egyre kevésbé hallják a lelkiismeretüket. Akkor már minden mindegy nekik.”

Camilla és Manuel meg volt lepődve ettől a gondolattól. „Ez valóban lehetséges?”, kérdezték egymástól. De ebben a pillanatban kicsöngettek, és így e kérdés megbeszélését egy későbbi alkalomra kellett elhalasztaniuk.

A következő nap Camilla megjelent a barátai körében, és ezt mondta nekik: „Van egy problémám a számotokra!”

„Miféle probléma?”, kérdezték tőle.

„A nagybátyámtól hallottam, figyeljete! Tegyük fel azt az esetet, hogy egy apának van egy súlyosan beteg fia, akit csak egy ritka és drága

gyógyszerrel lehet megmenteni. És tegyük fel azt is, hogy a gyógyszerész, aki tudja, hogy milyen fontos ez a gyógyszer, annyira fölemeli az árát, hogy az apának nincs elég pénze ahhoz, hogy megvegye. És egyébként közel s távol nincs más gyógyszertár, csak ez az egy. És most jön a kérdés. Ha az apa ezt a gyógyszert ellopná, akkor kellene-e lelkiismeretfurdalást éreznie?”

„Biztosan nem kellene lelkiismeretfurdalást éreznie, mert végül is a fia életét akarta megmenteni”, mondta Sebastian.

„Én azt hiszem, hogy mégis lenne lelkiismeretfurdalása!”, mondta Alvaro. „Mégis lenne lelkiismeretfurdalása, még akkor is, ha csak egy kicsi.”

„Én is azt gondolom”, mondta Gloria. „Még mindig lopásról van szó, és a lopás szerintem mindig rossz, egyszerűen azért, mert semmiféle ménség sincs rá.”

„De gondolkodj el ezen egyszer”, mondta Camilla. „Nem gondold, hogy ebben az esetben jó ok van a lopásra?”

„Nem tudom... Azt hiszem, kicsit összezavarodtam.”

„A nehézség abban áll, hogy itt egyszerűen lopásról van szó, amely minden formában meg van tiltva”, mondta Manuel. „Azt jelenti, hogy elveszünk valamit, ami nem a miénk, és ez rossz.”

„Ez pedig azt jelentené”, vágott vissza Sebastian, „hogy ha az apa csak így tudja megmenteni a fiát, akkor, ha megteszi, rosszat cselekszik? Ezt akarod mondani?”

„Pontosan! De mégis azt hiszem, hogy az apa még rosszabbul érezné magát, ha nem követné el a lopást, mert hiszen ez azt jelentené, hogy hagyná meghalni a fiát. Ez egy igazi csiki-csuki, mert teljesen mindegy, hogy hogyan döntünk, rosszul fogjuk érezni magunkat.”

Később Manuel Camillával beszélgetett.

„Én korábban nem tudtam, hogy különböző fajta lopások vannak. A gyilkosság esetében más a helyzet, ott szemmel láthatóan nincsenek különböző kategóriák.”

„Te azt gondolod, hogy a gyilkosság esetében nincs ahhoz fogható különbség, mint amikor egy szegényt vagy egy gazdagot lopnak meg?”

„Igen”, mondja Manuel. „És a gyilkosság esetében nem kell olyan esetekre gondolnunk, mint az áruház problémája vagy a gyógyszerész története.”

„Mert az élethez való jog mindenki számára azonos, így gondold?”

„Igen”, mondta Manuel. „Ezen kívül most úgy tűnik, hogy vannak olyan morális szabályok, amelyek fontosabbak, mint mások, és az a szabály, hogy nem szabad ölni, a legfontosabb.”

„De nem volt-e akkor az apa följegósítva arra, hogy ellopja a gyógyszert?”, kérdezte Camilla.

„Lehet, hogy így van.”

Harmadik fejezet. Igaz-e, hogy sohasem szabad másoknak szenvedést okozni?

Manuel nyugtalanul járkált le-föl az iskolaudvaron. Észre sem vette, hogy micsoda nyüzsgés és tolongás van körülötte, hanem önkínzó gondolatokban merült el. Az utolsó beszélgetések a barátokkal kétségekbe és bizonytalanságba taszították. Miközben ő mindig úgy gondolta, hogy helyesen viselkedik, és ez nem is esett nehezére. Ha fölmerült valamilyen nehézség, akkor azt minden további nélkül megoldotta azzal, hogy valamilyen jó tanácsra emlékezett, vagy felidézte a szülőkkel vagy az osztálytársakkal folytatott egyik beszélgetést. De ami az utolsó napokban meghrohanta, az elkezdett túlnőni rajta. Először ködlött fel benne a gondolat, hogy a morálisan helyes viselkedés a legnehezebb dolgok közé tartozik.

Aztán hirtelen az iskolaudvar történéseire irányult a figyelme. Kisfiúk egy csoportja a közelében labdázott. Raul, egy nagyobb és erős fiú hirtelen átment a játékterükön, elkapta a labdát, és futni kezdett a zsákmányával. Most a kicsik elkezdtek utána futni, és így kiabáltak: „Add vissza a labdáinkat!” De Raul ellökte a fiút, aki a legközelebb állt hozzá, és kirúgta a labdát az udvarból.

Manuel ezt egyáltalán nem találta viccesnek, és közbe is avatkozott.

„Hé, ezt gyorsan hagyd abba, ilyen nem csinálhatsz!”

„És miért nem?”, kérdezte Raul kihívó hangon.

„Mert ez rossz! Mit szólnál hozzá, ha téged bosszantana valaki, aki sokkal nagyobb nálad?”

Raul válasza sem méltatta, megvetően köpött egyet, és odébbállt.

„Nem kell bosszankodnod”, próbálta megnyugtadni Alvaro. „Ez a fiú egyébként sem teljesen normális. Nyilvánvalóan Rambónak tartja magát!”

De Manuelt semmivel sem lehetett megnyugtadni.

Este beszélgetett egy kicsit a szüleivel a benne fölgyülemlett kérdésekről.

„Papa, mondd csak, mit gondolsz? Nem rossz-e bármilyen körülmények között szenvedést okozni embertársainknak?”

Az apja egy kicsit gondolkodott a válaszon. „Mit mondjak, Manuel? Ez nem is olyan egyszerű.”

„De miért nem?”

„Először is van olyan szenvedés, amely szükségszerű.”

„Mire gondolsz?”

„Nézd csak, Manuel”, mondta az anyja, bekapcsolódva a beszélgetésbe, „amikor kicsi voltál, volt egy súlyos mandulagyulladásod, és a

torkod már majdnem teljesen be volt dagadva. És akkor gyorsan kellett adni egy gyógyszert, hogy a helyzet ne váljon még súlyosabbá. És ezt már csak injekcióval lehetett megoldani, nyelni már alig tudtál. És természetesen akkoriban páni félelmed volt az injekcióktól. De mégis be kellett adnunk az injekciót, ami neked, de nekünk is szenvedés volt, mert hidd el, egyáltalán nem volt kellemes téged így megkínozni. Azt hiszem, ez szükséges szenvedés volt, mert csak ezen az úton gyógyulhattál meg.”

„Ez jó példa”, mondta Manuel apja. És ezzel Manuelnek is egyet kellett értenie.

„A szükséges szenvedések”, mondta az apa, „tehát azok, amelyek a saját javunkra szolgálnak, és ehhez tartoznak azok a szenvedések is, amelyeket az orvosok okoznak nekünk, hogy meggyógyítsanak. Gondolj csak a fogorvosokra!”

Manuel megrázkódott a fúró pusztá hangjára gondolva, és nevetve ezt mondta az apjának:

„Ha egyszer kicsit fáj a fogad, mindjárt el foglak küldeni egy fogorvoshoz, hiszen a te érdekedben áll, papa!”

„Köszönöm, hogy ennyire aggódsz az egészségi állapotomért, Manuel! De a felnőttek esetében a helyzet egy kicsit más, mi már nagyok vagyunk, és eldönthetjük egyedül, hogy mi a jó és mi a rossz nekünk!”

A család hamarosan jókedvűen más dolgokról kezdett el beszélgetni, és Manuel egy időre meg is nyugodott. De aztán eszébe jutott egy beszélgetés Sebastiannal és Alvaróval az erőszak istenítéséről, ahogy az a különböző háborús filmekben megjelenik. Milyen gyakran látta, hogy a foglyokat kíméletlenül megkínózzák és szenvedést okoznak nekik! Itt szemmel láthatólag teljesen fölösleges szenvedésekről van szó. És Raul, aki a gyerekektől elvette a labdát, nagyon hasonlított azokhoz a katonákhoz, akik megalázzák a foglyokat. Talán ezért reagált olyan allergiásan Raulra.

„Papa, te ismered ezeket a háborús filmeket, amelyekben kínozzák a foglyokat? Tulajdonképpen miért rossz ilyen tenni?”

„A háborús foglyokkal való bánásmódot tekintve vannak nemzetközi egyezmények, amelyek megtiltják az ilyen viselkedést.”

„Igen, de a tulajdonképpeni kérdés az, hogy ezek az egyezmények miért tiltják az ilyen viselkedést”, hallotta magát Manuel, amint automatikusan válaszol, és még ő is meglepődött azon, hogy időközben milyen jól megtanult látszatválaszokat korrigálni.

Az apa titokban kicsit büszke is volt Manuelre, mert a válasza természetesen nem volt alkalmas arra, hogy megoldja a kérdésben rejlő nehézségeket.

„Na, jó, Manuel, akkor hadd gondolkodjak rajta még egy kicsit... Aból kiindulhatunk, hogy a hadifoglyok védtelenek, és már semmiféle kárt sem okozhatnak. Őket megkínozni, egyszerűen szólva is, borzalmas.”

„Erre a szenvedésre, amit nekik okoznak, már semmi szükség sem lenne.”

„Ahogy nézzük. Az örök talán azt mondanák, hogy a kínzások azért szükségesek, hogy a foglyok engedelmeskedjenek.”

„De egy ilyen kínzás mégis egészen más, mint az a fajta szenvedés, amit az orvosok és fogorvosok okoznak nekünk, nem gondolod?”

„Ezt el kell ismernem, és ebből arra kell következtetnünk, hogy a »szükséges« szóval még nem tudjuk megfelelően definiálni a rossz cselekedeteket. Sokkal inkább azt kell mondanunk, a hadifoglyok példáját tekintve, hogy olyan szenvedést okoznak nekik, amelyre semmi szükség nem lenne, és ezért ezek a kínzások nem-morálisak.”

„És mit gondoljunk a kimondott kínzásokról, papa?”

„Az Isten szerelmére! Az még sokkal súlyosabb! Egy hadifogoly már amúgy is szenved. Ha még meg is kínozzák, akkor az még többszörös szenvedést is jelent, sőt megaláztatást is. Úgy bánnak vele, mintha már nem is lenne emberi lény.”

Manuel látta a mély megvetést az apja arckifejezésén, és egy ideig hallgatott. Aztán így szólt: „ebben igazad van, papa”, habár olyan nagyon nem volt erről meggyőződve. Az apja rögtön észrevette, hogy itt még van némi homály, és ezért hozzáfűzte:

„Nézd csak, Manuel, az öröknek, akik vigyáznak a hadifoglyokra, mindenkor azt kellene kérdezniük, hogy ők mit éreznének, ha a szerepek fordítottak lennének. Örölnének neki, ha megkínoznák őket? És mihelyst beismerik, hogy ez nekik is rossz lenne, meg fogják érteni, hogy ezzel mások sincsenek másképp.”

Erre a válaszra Manuel megkönnyebbült. Valami hasonlót mondott ő is nemrég Raulnak, amikor az a kicsiktől elvette a labdát: „Mit szólnál te hozzá, ha téged valaki bosszantana, aki annyival nagyobb, mint te?”

A következő nap Manuel Camillával üldögélt egy padon, az iskolaudvaron és kicsit váratlanul ezt kérdezte tőle:

„Nem gondold-e te is, hogy elég nehéz megérteni, hogy tulajdonképpen mi egy morálisan rossz cselekedet? Ezen korábban így sohasem gondolkodtunk.” És aztán beszámolt a tegnapi beszélgetéséről a szülei-vel, a saját érdeküket szolgáló szenvedésről.

És Camillának itt eszébe jutott valami, amit az anyja nemrégén mesélt neki:

„Anyámnak van egy régi barátnője, akit Rebekának hívnak, és aki sohasem házasodott meg. Bár egyszer már közvetlenül előtte állt. Volt egy barátja, akit szeretett. És az is kedvelte, de nem volt szerelmes belé, és aztán valamikor feleségül vett egy másik nőt. Rebekka kimondhatatlanul szenvedett ettől az elválastól, és már soha nem lépett be egy újabb kapcsolatba. Helyesen cselekedett-e a barátja, amikor egy másik

nőtt vett el? Föl kellett volna tennie azt a kérdést, hogy milyen szenvedést okoz ezzel Rebekkának?”

Manuel töprengeni kezdett. Egészen biztos, hogy Rebekka szenvedett a barátja döntése miatt, és ugyanakkor ez a szenvedés egyáltalán nem szolgálta az ő érdekeit. És mégis úgy tűnt számára, hogy a barát nem morálisan cselekedett. De ezzel megkérdőjeleződött az a mérce, amelyet Manuel a rossz cselekedetekre nézvést kialakított. Lehet-e azt mondani, hogy volt valami szörnyűség abban, ahogy Rebekka barátja viselkedett? Felelős volt-e a hiányzó szerelemért? Őszintén szólva nem tudta, hogyan kellene válaszolnia erre a kérdésre.

A gyakorlati foglalkozáson minden diák csendesen dolgozott, mindenki elmélyedt a maga munkájában. Az óra végén a legtöbben visszapakolták a szerszámaikat a fiókba, de Alvarónak megint sietős volt, minél előbb szeretett volna kijutni az udvarra játszani, és mindent szanaszét hagyott a maga munkapadján, így a bicskáját is. Margarita ezt nem vette észre, és amikor rátámaszkodott az asztalára, megvágta magát, a keze vérzett.

A tanár nagyon felháborodott, és Alvarót beírta az osztálykönyvbe felelőtlen viselkedése miatt. Alvaro tiltakozott, mert úgy gondolta, hogy jogtalanul büntették meg.

„Nem lett volna szabad otthagynod a kést”, mondta Gloria.

„Miért mondod ezt?”, háborodott fel Alvaro. „Margaritának jobban kellett volna vigyáznia. Ennek ő az oka!”

„Tévedsz, Alvaro”, mondta Manuel határozottan. „Te felelős vagy a dolgaidért, és el kellett volna pakolnod a szerszámaidat. Különösen akkor, ha sérülést okozhatnak. Honnan tudhatta volna Margarita, hogy te egyszerűen otthagyd a késedet?”

„Úgy tesztek, mintha szándékosan vágtam volna meg az ujját!”

„Biztosan nem akartál ártani neki”, mondta Camilla, „de kötelességed lett volna megakadályozni ezt a kárt.”

„Ez Margarita esetében nem olyan egyszerű, amilyen korlátolt ő!”

„Nézd csak, Alvaro”, ártotta most bele magát Sebastian, „képzeld el, hogy fölmész a házatok tetejére, hogy valamit megjavíts. És éppen abban a pillanatban, amikor a kalapács kiesik a kezedből, lent egy sétáló jár arra, és megsérül. Ki a hibás ebben?”

Alvaro nem mondott semmit, de lehetett rajta látni, hogy alaposan elgondolkodik.

„Azt mondanád, hogy a sétáló a hibás? Föl kellett volna néznie, hogy talán egy kalapács hullik le a tetőről?”

Alvaro még mindig hallgatott.

„Habár biztosan nem szándékosan csináltad, de mégis felelős vagy, mert a kárt a te cselekedeted okozta”, foglalta össze Camilla.

„Hát, azt hiszem, igazatok lehet”, vallotta be végre Alvaro. „De Margaritának mégsem kellene állandóan sírnia-rínia! Olyan súlyos azért nem volt az egész!”

„Ez megint jellemző rád, Alvaro”, sóhajtott fel Gloria, és mindenki nevetett, a végén még Alvaro maga is.

Camilla volt az, aki a beszélgetést megint visszaterelte a komolyabb pályára: „Ha más embereknek nem akarunk szenvedést okozni, akkor nem kell-e arra is törekednünk, hogy ne cselekedjünk könnyelműen?”

„Hogy érted ezt?”, kérdezte Sebastian.

„Számunkra a legkevesebb probléma abból adódik, hogy valaki a másikat szándékosan vagy tudatosan károsítja vagy kínozza meg. Ha hibás cselekedetek fel is bukkannak, akkor már inkább azért – mint most Alvaro esetében –, mert könnyelműek vagyunk, és nem figyelünk igazából.”

„Teljesen igazad van”, mondta Gloria, „mindig arra kell törekednünk, hogy másoknak ne okozzunk kárt, mindegy, hogy a kárt közvetlenül és szándékosan, vagy pedig közvetetten és tudattalanul okozzuk. Mi is elvárjuk másoktól, hogy pusztá tévedésből ne ártsanak nekünk. És ami másokra érvényes, az érvényes mindenkire, és ezek körébe mi is beletartozunk.”

„Természetes”, mondta Camilla, „hogy mindannyian szeretnénk biztonságban érezni magunkat, és ehhez hozzátartozik, hogy nem akarunk folytonosan arra gondolni, hogy nincs-e körülöttünk néhány ugrásra kész kíméletlen ember.” És közben a közúti közlekedésben szerethető sok szomorú tapasztalatra gondolt.

„Itt mindkettőtöknek igaza van”, mondta Sebastian. „Az nem élet, ha állandóan a kespengékre kell gondolnunk, vagy a kalapácsokra, amelyek a tetőről eshetnek le.”

Alvaro kicsit dühösen nézett maga elé, de most visszafogta magát.

Manuel egész idő alatt csendesen figyelt. Amit Camilla a hanyagságról mondott, az jó alkalom volt neki arra, hogy még egyszer átgondolja Rebekka és barátja történetét. Világos volt számára, hogy a barátja nem felelős Rebekka szenvedéséért, de nyilvánvalóan ő váltotta ki a szenvedést, és meg is akadályozhatta volna, ha másképp dönt. Azt kelle-ne tehát mondanunk, hogy a barát elővigyázatlanul viselkedett? Manuel nem akart elszakadni a témától, és így nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy a kérdést az osztály elé terjessze. „Sepulveda úr, kérdezhetnék öntől valamit?”

„Kérem”, az osztály kíváncsian nézett Manuelre.

„Azt akarom kérdezni, hogy morálisan rossz-e más embereknek szenvedést okozni?”

„Szerintem nagyon is. Vagy te nem így gondolod?”

„Az utóbbi időben elbizonytalanodtam, és erről akartam beszélgetni önnel. Biztos, hogy morálisan elítélendő, ha valaki verőlegényként lép fel, fölösleges szenvedést okoz, és az embereket akadályozza a szabadságukban. De vannak más esetek is, amelyek komplikáltabbak.”

„Pontosan mire gondolsz?”

Manuel átnézett Camillára és jelezte, hogy szívesen hallaná még egyszer a történetet. Camilla megtette a szívességet, és még egyszer elmesélte az édesanyja barátnőjének történetét. Az osztály feszült figyelemmel hallgatta. És amikor befejezte, Sepulveda úr egy idő után így szólt:

„Ez valóban bonyolult dolog, Camilla elbeszéléséből azt láthatjuk, hogy van olyan szenvedés, amely elkerülhetetlenül létrejön. Egészen biztosak lehetünk benne, hogy nem akart neki kárt okozni.”

„De mégis ezt váltotta ki!”, mondta Camilla nyomatékosan.

„Ez ugyan igaz, de nem azért tette, hogy szenvedést okozzon neki!”

„Ezzel ön azt akarja mondani”, kérdezte Sebastian, „hogy nem tesz semmit, ha valaki egy másik embert megkínóz, ameddig ezt nem szándékosan teszi?”

„Nem, természetesen nem!”, mondta Sepulveda úr önkéntelenül. De pontosan mit is akart mondani? Észrevette, hogy ezen még kicsit gondolkodnia kell. Azután így szólt:

„Tehát, ahogy mondtam: van egy olyan fajta emberi szenvedés, amelyet nem lehet elkerülni, habár mindenki azt kívánja magának, hogy ezzel ne kelljen találkoznia.”

„Például az a szenvedés, amelyet a fogorvosnál okoznak nekünk, az ilyen fajta szenvedés?”, kérdezte Manuel csodálkozva.

„Nem, én nem az ilyen fajta szenvedésre gondolok.”

„Akkor talán arról a szenvedésről van szó, hogy minden nap iskolába kell jönni”, kérdezte Alvaro, ártatlan képpel, ami általános vidámságot váltott ki.

„No de kérem!”, horkant fel Sepulveda úr. „Ha csak ócska vicceket akartok mesélni, akkor hagyhatjuk is az egész témát!”

Alvaro szégyenkezve lesütötte a szemét, és kezét a szája elé tette. Sepulveda úr pedig megint a gondolatmenetre összpontosított:

„Tehát, amit mondani akartam... Talán messzebbre jutunk, ha egy hasonlatot veszünk a sportból. A fociban például... Vagy inkább nézzük a teniszt, mert ott nincs döntetlen, mindig van egy győztes és egy vesztes. Eszerint minden ilyen játékban szükségképpen kell, hogy legyen valaki, aki kárt szenved.” És közben olyan egyértelműen hangsúlyozta a „szükségképpen” szót, hogy mindannyian értették, hogy mire is akar kilyukadni. „A vesztes szenved, de ez egy elkerülhetetlen szenvedés. S ez

a szenvedés nem az volt, amit a nyertes akart. Győzni akart, és a vesztes szenvedése csak ennek a következménye.”

„Ön tehát azt szeretné mondani, hogy a győztes nem felelős a vesztes szenvedéséért?”, kérdezte Camilla.

„Pontosan”, mondta Sepulveda úr, „egyszerűen hozzátartozik a játékszabályokhoz, hogy vannak győztesek és vesztesek. Ha a vesztes szenved a vereségétől, akkor az az ő problémája, és nem a győztesé. Nem gondold?”

Camilla nem válaszolt. Valahogy az egész nem volt számára meggyőző. Mégiscsak úgy gondolta, hogy Rebekka barátjának ennél nagyobb felelőssége volt.

Manuel is hallgatott, de más okból. Őt a tanár okfejtése megerősítette. „Rebekka barátja”, gondolta ő, „egyáltalán nem tudta megtakarítani neki a szenvedést.”

Sebastian ezzel szemben elégedetlenségének adott hangot. „Én nem tudom megérteni, hogy miért ne lenne felelős a győztes a vesztes érzése miatt?”, emelt panaszt ő. „Ha autóvezetéskor valakit véletlenül elütök, felelős vagyok, még akkor is, ha nem volt szándékos!”

„De ezek nagyon különböző szituációk”, mondta Sepulveda úr.

„Miért lennének?”, kérdezett vissza Sebastian. „Végül is egy ember mindkét esetben szándékolatlanul kárt okoz egy másik embernek.”

„A két esetben van valami közös, de ugyanakkor van egy fontos különbség is, amelyet föl is lehet ismerni, ha egyszer annak az álláspontjára helyezkedünk, aki kárt vallott.”

„Hogy érti ezt?”, kérdezte Manuel.

„Ha valakit elütnek, akkor az illető joggal panaszkodhatna arra, hogy a sofőr nem volt elég elővigyázatos. De ha valaki egy játékban veszít, akkor nagyon különös lenne, ha arra akarna panaszkodni, hogy van egy győztes, mert hiszen ez azt jelentené, hogy egy játékban sohasem lehetne győztes.”

„És ezzel a legtöbb játékot ezen a világon be lehetne tiltani”, vonta le a következtetést pengeélesen Manuel.

„Pontosan erről van szó”, mondta a tanár. „És ezt valószínűleg senki nem akarná közölni, mert ha nem lehetne győztes, akkor a játék lényege veszendőbe menne. És aki egyszer veszített, legközelebb az is nyerni akar. De figyelmetlenül cselekedni senkinek sem szabadna.”

„Ez igaz”, mondta Sebastian.

Alvaro is hagyta magát inspirálni: „Szörnyű, ha az ember elkezd egy játékot, és azután észreveszi, hogy nem lehet nyerni. De még rosszabbak azok a játékok, amelyek döntetlennel végződnek! Ezek olyan unalmasak!”

„Vagy a pasziánsz”, fűzte hozzá Gloria, „amit a nagymamám játszik, és amiben mindig van megoldás!”

„De akkor a lottót sem lehetne engedélyezni, és semmiféle szerencsejátékot”, mondta Alvaro, „mert hiszen itt is mindig mindenki szomorú, aki nem nyer. Bár egy dolog nem lenne rossz...”

„Mire gondolsz?”

„Soha többé nem kellene attól félnem, hogy megbukok. Mindig, ha lenne egy dolgozat vagy egy vizsga, mindenki automatikusan meg tudná csinálni, vagy átmenne, és többé senki sem szenvedne!”

Mindenki nevetett. Sepulveda úr ugyan még akart mondani valamit, de végül neki is nevetnie kellett, és így a vita véget is ért.

Tanítás után Camilla a barátnőjével, Gloriával kezdett el beszélgetni:

„Mit gondolsz erről a Rebekkával kapcsolatos problémáról?”

„Nagyon szomorú”, válaszolta Gloria.

„De nem gondolod-e te is, hogy Rebekka szükségtelenül szenvedett ilyen sokat?”

„Ezt nem tudom”, mondta Gloria, „de ha két ember összetartozik és elválik, akkor mindig előfordul, hogy az egyik jobban szenved, mint a másik. A tévében ezt gyakran lehet látni, és az általam olvasott szerelmi történetekben is általában így van. De miért nem kérdezzük meg anyámat? Gyere el ma délután hozzánk, biztosan nagyon fog örülni neked!”

Camilla úgy gondolta, hogy ez nagyon jó ötlet, és Gloria szüleitől majd hazatelefonál, hogy ma ott is szeretne aludni. Így zavartalanul együtt tölthették az egész estét. Kényelmesen üldögéltek hármásban, és egy idő után úgy adódott, hogy Camilla újra felvethette a kérdését.

„Ön úgy gondolja, hogy Rebekka barátja akkoriban morálisan helyesen cselekedett?”

„Természetesen”, válaszolta Gloria anyja. „Mivel Rebekka barátja nem volt szerelmes belé, ezért nagyon jó volt, hogy nem házasodtak össze. És ha nem is vett volna el más nőt feleségül, az ő érdekében is el kellett válnia tőle.”

„De egyáltalán nem vette figyelembe Rebekka szenvedését!”

„Ezt nem tudjuk pontosan, Camilla”, mondta Gloria anyja. „De én értem, hogy mi zavar téged a történetben! Te elviselhetetlennek tartod, hogy Rebekkának szenvednie kellett.”

„Pontosan erről van szó, ő semmi rosszat sem tett, és akkor hirtelen feldúlják az egész életét. Ezt egyáltalán nem érdemelte meg.”

„Tudod, az ugyan igaz, hogy az embernek nem szabad fájdalmat okoznia embertársainak, de ebben az esetben ez elkerülhetetlen.”

„Miért lenne elkerülhetetlen? Én ezt nem látom be.”

„Mert szerelemről van szó. Ha valakit szeretsz, akkor azt reméled, hogy szabad akaratából ő is szeret téged. És ezt a szerelmet nem kényszerítheted ki.”

Gloria anyja így folytatta: „Szeretni és viszontszeretni olyan érzelmek, amelyeket az ember csak szabad módon birtokolhat. Rebekka barátját nem lehet felelőssé tenni a szenvedéséért, még akkor sem, ha ő váltotta ki.”

Camillára ez a gondolat nagy hatást gyakorolt.

„Tehát Rebekka barátja nem hibáztatható a szenvedéséért...”

„Egyáltalán nem hibáztatható”, válaszolta Gloria anyja. A világból nem lehet egyszerűen eltüntetni minden szenvedést. Gondold csak meg, milyen lenne egy világ mindenféle szenvedés nélkül! Akkor már csak azokat az embereket lehetne szeretni, akikről már előre tudjuk, hogy ők is szeretni fognak minket, és ezen kívül azzal a bizonyossággal is rendelkezniük kellene, hogy nincs-e még egy harmadik személy, aki esetleg szenved ettől a szerelemtől. Szeretnél egy ilyen világban élni?”

„Azt hiszem, nem”, mondta Camilla elgondolkodva.

„Ez egyébként is nagyon különös világ lenne”, mondta Gloria. „Nem szabadna többé megengedni a fogadási játékokat.”

„Hogy jut ez most az eszedbe, Gloria?”, kérdezte az anyja.

„Sepulveda úr ma reggel arra hívta fel a figyelmünket, hogy ezekben a játékokban, ahol mindenki nyerni akar, a vesztesek általában szenvednek a vereségük miatt. Következésképpen, ha a vesztesek szenvedését el akarjuk kerülni, ezeket a játékokat teljesen be kellene tiltani.”

„Ez így van”, mondta Gloria anyja. „És még más különös következmények is lennének, amelyek teljesen fölforgatnák a mindennapjainkat: ha például a mozipénztár előtt beállok egy sorba, nem szabadna megvennem az utolsó jegyet, mert ezzel az utánam álló embernek fájdalmat okozok. És nem lehetnének többé kitűnő hegedűjátékosok sem, mert a többiekben irigységet váltanak ki, mivel ők minden erőfeszítés ellenére sem tudják elérni a szintjüket.”

„Igen, most lassan értem, hogy egy szenvedés nélküli világ valóban abszurd lenne. A szenvedésnek vannak olyan formái is, amelyeknek még egy tökéletes világban is létezniük kellene.”

„Igen”, mondta Gloria anyja. „És most nem is akarunk a betegségekről és más olyan szenvedésekről beszélni, amelyeket nem más emberek váltanak ki. De néha az is elkerülhetetlen, hogy egy ember tevékenysége egy másik embernél fájdalmat váltson ki, anélkül, hogy ezt akarná, vagy akár csak gondatlanul előidézne. A másik személy az, aki amiatt szenved, amit te teszel, de ez alapvetően az ő problémája.”

„És ha kísérletet tennék arra, hogy a szenvedést elkerüljem”, egészítette ki Camilla, „akkor eltávolítanék olyan dolgokat, amelyek mindenki számára nagyon fontosak, mint részt venni egy nyereményjátékban, vagy mint szeretni és szabadon viszontszeretve lenni.”

Habár Camilla egyetértett, de mégis bizonytalan volt, és ezt Gloria meg is látta rajta.

„De te azért még nem vagy teljesen meggyőzve, ugye, Camilla?”

„Valahogy nagyon nehéz elfogadnom, hogy Rebekának ennyire kellett szenvednie.”

Gloria anyja újabb magyarázatba kezdett:

„Az ugyan igaz, hogy egy másik ember cselekedete nem morális, ha nem akarhatjuk azt, hogy minket érintsen, de ezt a »nem akarjuk«-at olyan általános szabályként kell értelmezni, amely mindenkire érvényes: azt akarjuk, hogy senki ne cselekedjen így. Ha Rebekka elgondolkodott volna arról, hogy ő maga hogyan cselekedett volna, ha a barátja szerepében lett volna, akkor világossá vált volna számára, hogy szerelem nélkül nem lehet házasságot kötni. Következésképpen nem lehetne egy olyan általános szabály, hogy minden embernek oly módon kellene viselkednie, ahogy azt Rebekka kívánta. És ezért a jegyesének nem tehetett szemrehányást a viselkedéséért, csak azért, mert ő most a vesztesek oldalán áll. Érted, Camilla?”

„Most végre megvan”, kiáltott fel Camilla megkönnyebbülve. „A legfontosabb tehát az általánosítható szabály!”

Gloria anyja mosolygott. „Úgy tűnik, csak most írtam le jól a dolgot. Semmi okunk nincs arra, hogy bíráljuk a barát lépését, mert csak akkor tehetünk valakinek szemrehányást, ha nem úgy cselekszik, ahogy mi azt általánosságban szeretnénk. Rebekka természetesen szívesen látta volna azt, ha másképp lett volna, de általános szabályként még ő maga sem akarhatta volna, és így a barátjának sem lehet szemrehányást tenni.”

Camilla és Gloria elégedett volt ezzel az eredménnyel, de a sok töprengésben el is fáradtak, és így nemsokára lefeküdtek.

A következő reggel az iskolába menve Gloria még egyszer visszatért az esti beszélgetésre.

„Hogy látod a kérdést ma reggel, Camilla? Mit gondolsz most Rebekka barátjáról?”

„Már értem, hogy helyesen cselekedett. Még ha nem is vett volna el másvalakit feleségül, a barátságot Rebekkával valószínűleg meg kellett volna szakítania, miheyst észrevette, hogy az szerelmes belé. Édesanyád tegnap már említette. Egy aszimmetrikus viszony senkinek sem jó.”

Negyedik fejezet. Ígéret és becsapás

Camilla újra és újra arra a felismerésre gondolt, amit Gloria anyja fogalmazott meg: a morál célja nem pusztán a világban lévő szenvedés csökkentése. „De ha ez így van”, tette fel magának a kérdést, „akkor honnan tudhatom, hogy mely cselekedetek vannak megengedve, és melyek nincsenek?” És akkor az jutott eszébe, hogy össze kellene állítani a nem morális cselekedetek listáját. E tervhez szüksége volt teljes baráti körének a segítségére. Így adódott, hogy a következő találkozón minden kitérő nélkül előhozta a tervét.

„Nem gondoljátok-e mindezen beszélgetések után, amelyeket az utóbbi időben folytattunk, hogy ezekből egy nagyon konkrét eredmény adódik? Melyek lehetnének mármost azok a cselekedetek, amelyek minden esetben nem morálisak? Én szívesen készítenék egy listát, és azután megvizsgálhatnánk, hogy nem felejtettem-e ki valamit.”

„Nem is tudom”, mondta Manuel, „akkor még egyszer végig kellene mennünk mindenben. De jó! Miről is mondtuk, hogy minden körülmények között rossz?”

„Minden esetre rossz más embereket kínozni”, mondta Gloria. „És teljesen mindegy, hogy szándékosan vagy szándékolatlanul történik.”

„Helyes”, mondta Manuel. „De emellett még voltak más olyan cselekedetek is, amelyeket szintén nem szabad megengednünk, habár közvetlenül nem okoznak szenvedést.”

„Mire gondolsz?”, kérdezte Alvaro.

„Már kezdetben láttuk, hogy vannak olyan károk, amelyeknek nem kell összefüggeniük a szenvedéssel. Gondoljatok arra, hogy úgy is el lehet követni egy gyilkosságot, hogy az áldozat semmit sem érez. A gyilkosságot mégis a legsúlyosabb bűncselekménynek tekintjük.”

„És ugyanúgy van a lopással is”, mondta Camilla. „Valakitől minden lehetségeset elvehetnek anélkül, hogy az illető észrevenné. Szendésről ebben az esetben nem beszélhetnénk!”

„A károkozásnak nyilvánvalóan két fajtája van”, vont a következtetést Sebastian. „Egyesek szenvedést okoznak, mások nem.”

„Igen, igazad van”, mondta Camilla. „A lopás és a gyilkosság nyilvánvalóan a cselekedetek azon osztályába tartozik, amelyek néha össze vannak kötve az érintettek szenvedésével, néha nem. Más cselekedetek pedig kimerülnek a szenvedés okozásában.”

„Mint például?”, kérdezte Gloria.

„Mint például a verés és a kínzás.”

„És az elrablás, az hová tartozik?”, kérdezte Sebastian. „Ebben összekapcsolódik a pszichés és a fizikai szenvedés.”

„De el lehetne valakit rabolni úgy is, hogy a haja szála se görbülne meg. És talán még lelkileg sem kellene szenvednie”, vetette közbe Alvaro.

„Biztosan”, vélte Manuel. „De a fő dolog ebben az esetben a szabadság elrablása. És különös dolog lenne, ha ebben az esetben nem szenvednénk.”

„És mit szóltok ahhoz az esethez, ha valaki egy kisgyerektől elveszi a játékszereit? Vagy ha valakit nem vonunk be a játékba, az összes többi viszont igen”, kapcsolódott most megint be Camilla.

„Mindkettő felérne egy kínzással”, mondta Gloria. „Bár közben nem jön létre fizikai fájdalom.”

„De miben áll akkor a kár?”, kérdezte Sebastian.

„Abban, hogy valakit megakadályozunk abban, hogy a vágyait kövesse”, válaszolta Camilla. Ez ugyanaz, mint ha neked nem engednék meg, hogy elmenj egy buliba, habár ennek semmi oka nem lenne.”

„Én ismerek egyébként olyan károkat is, amelyek nem kötődnek a fájdalomhoz, amíg az érintett személy nem szerez róluk tudomást”, mondta Manuel.

„Mire gondolsz?”, kérdezte Camilla.

„Arra, hogy mások háta mögé lehet kerülni. Ameddig nem veszik észre, addig nem szenvednek tőle, de már kárt okoztunk nekik.”

„De ha valakinek sértő szavakat vágunk a képébe vagy a fejébe, akkor az biztosan fáj neki”, mondta Gloria.

„Ez mindig attól függ, hogy hogy veszik fel”, vetette ellene Sebastian. „Engem például annyira masszívan sértegethetnek, ahogy csak akarnak. Ha az egész engem hidegen hagy, akkor nem tudnak nekem fájdalmat okozni.”

„Egy pillanat”, mondta Manuel. „Ez azt jelenti, hogy a sértegetések két különböző kár-osztályba tartozhatnak, mindig aszerint, ahogy az áldozat felveszi-e őket vagy sem?”

„Szerintem igen! Mindenesetre nem vagyok biztos abban, hogy mit jelentene a kár akkor, ha engem hidegen hagy, amit a többiek mondanak.”

„Valószínűleg abban a lenézésben áll, amely ebben az esetben kimondásra kerül”, mondta Gloria. „És ha az ember ennek fölötte is áll, mások még hallják.”

„Igen, ebben igazad van”, mondta Camilla. „Biztosan ez az oka annak, hogy a sértések és a szidások annyira visszataszítóan hatnak ránk. És hogy még egyszer visszatérjek a listámra, tudtok még olyan cselekedeteket, amelyeknek az a céljuk, hogy másoknak fájdalmat okozzanak?”

Alvarónak rögtön eszébe jutott valami: „Igen, vannak durva viccek, amelyek nagyon nagy kárt okoznak. Ha például egy osztálytársadnak azt mondod, hogy az utolsó dolgozatára négyest kapott, és te ezt véletlenül a tanártól hallottad, és valójában egyest kapott rá. Ezt nemrég

kipróbáltam, lesújtó sikerrel. Az illető mindjárt komolyan vette, és órákon keresztül nagy biztonságban érezte magát. És amikor megkapta a dolgozatot, rajta az egyessel, először egyáltalán nem tudta elhinni, és aztán elkezdett sírni, és többé nem lehetett megnyugtanni.”

„Ez egy szomorú, de szemléletes példa”, mondta Manuel szárazon. „A csalást és a hazugságot is fel kell vennünk a listára.”

„A másik oldalon”, mondta Sebastian, „mi lenne, ha a vicc éppen fordított lenne? Ha Alvaro egyesről beszélt volna, de az illető valójában négyest kapott a dolgozatára? Akkor az áldozata ugyan kezdetben szenvedett volna, de a végén boldog lett volna.”

„Bár hazudott, de nem tett semmi gonoszot”, mondta Gloria. „Ez azt jelentené, hogy nem mindig rossz, ha az embereket becsapjuk?”

„Természetesen nem”, mondta Sebastian. „Csak akkor, ha a család fáj.”

„Talán igazad van”, mondta Manuel elővigyázatosan. „De azért olyan nagyon nem tetszik ez nekem. Nézzünk meg előbb más lehetőségeket!”

„Valóban fájhat, ha egy ígéretet nem tartunk be”, mondta Sebastian.

„Nekem egyszer egy nagybátyám”, mondta Alvaro, „azt ígérte, hogy elvisz egy focimeccsre, abban a valószínűtlen esetben, ha legalább egy négyes matekdolgozatot írok. Úgy magoltam, mint még soha életemben, és végül sikerült is megírnom a négyes dolgozatot. És akkor egész szombaton vártam a nagybátyámra a belépőjeggyel, és mi történt? Semmi, egyszerűen elfelejtette az egészet. Nem tudjátok elképzelni, mennyire szörnyen dühös voltam rá akkoriban!”

„Hazudni és nem megtartani egy ígéretet egyformán rossz – ilyet sohasem szabadna tenni”, mondta Gloria.

„Azt hiszem, Glóriának igaza van”, fejezte ki egyetértését Manuel. „Az ígéretek be nem tartását és a hazugságokat nem csak akkor kell rossznak tekinteni, ha szenvedéshez vezetnek. Még akkor is rosszak, ha ezt nem teszik.”

„Én ezzel nem értek egyet”, mondta Sebastian, „mert ha senki sincs, aki szenvedne, akkor károkozásra sem kerül sor.”

A következő órájuk Ramirez úrral, a történelemtanárral volt, akit az osztály nagyon kedvelt. Ő arról volt ismert, hogy az oktatásban nagyobb súlyt helyezett az önálló ítéletalkotásra, és így minden habozás nélkül kikérték a tanácsát.

„Ramirez úr, tudna segíteni nekünk egy problémában, ami éppen most foglalkoztat bennünket?”

„Ha valami fontos, akkor szívesen!”

Manuel felszólította Alvarót, hogy még egyszer mesélje el a történetét a nagybátyjával, és amikor kész volt, ezt kérdezte:

„Ha Alvaro nem várt volna a nagybátyjára, hanem ehelyett a barátaival kiment volna a meccsre, akkor is létrejött volna valamilyen kár?”

„Azon múlik természetesen, hogy mit értünk káron”, mondta Ramirez úr. „Ellentétben az olyan cselekedetekkel, mint a gyilkolás, a lopás és a kínzás, a csalás, a hazugság és az ígéretek be nem tartása a nem morális cselekedetek egy másik csoportjába tartozik. Ezekben már nem az életről, a tulajdonról vagy az ember testi integritásáról van szó. Ha az ember tesz egy ígéretet, akkor kötelezettséget vállal egy másik emberrel szemben. Ha nem tartja be, akkor visszaél azzal a bizalommal, amit a másik emberben keltett. Ugyanezzel az alapstruktúrával találkozhatunk a hazugság esetén, mert ha másokkal beszélünk, akkor alapjában véve feltételezzük, hogy megbíznak bennünk. Ezzel a bizalommal élünk vissza, ha valami hamisat állítunk, különösen pedig akkor, ha ígérünk valamit, és később nem tartjuk be.”

„És hogy még egyszer visszatérjünk a kérdésedre, Manuel: azt kell tehát mondanunk, hogy a kár, amit ebben az esetben okoztak, a bizalommal való visszaélésben áll. Ez azt jelenti, hogy igenis szenvedhetünk kárt akkor is, ha semmi sem fáj nekünk.”

Camilla erre adott egy példát:

„Ramirez úr, velem is történt egy nagyon kínos dolog, amikor megszegtem az ígéretemet.”

„Meséld el!”

„Minden azzal kezdődött, hogy csütörtökön egy barátnőm meghívott moziba. Elmesélte, hogy az unokanővére több belépőjegyet ajándékozott neki, mert az új filmet olyan fantasztikusnak találta, és valóban kitűnő is volt, és tényleg nagy örömmel néztük! Mi ezt utólag minden lehetséges embernek elmeséltük, és napokig teljesen el voltunk telve a filmtől.

És hirtelen, azon melegeben eszembe jutott, hogy valami fontosat elfelejtettem. Az úgy volt, hogy néhány nappal ez előtt a csütörtök előtt anyám azt mondta, hogy a nagymamám beteg, és jó lenne, ha egyszer meglátogatnám. Nagyon szeretem a nagymamámat, és ő is engem, tehát fölhívtam, és elmondtam neki, hogy csütörtökön jövök meglátogatni őt. A nagymamám még megkérdezte: »Megígéred, Camilla?« És én természetesen ezt mondtam: »Igen, megígérem!«

De amikor jött a meghívó a moziba, valahogy el is felejtettem, hogy a csütörtököm már nem szabad. Nehéz volt jegyhez jutni, és ráadásul szabadjegyhez a legjobb barátnőmmel – ez valóban nagyon csábító volt! Legalábbis minden vonakodás nélkül azonnal igent mondtam. De akkor legalább szólnom kellett volna a nagymamámnak, de ezt is elfelejtettem, vagy nem vettem annyira komolyan, már nem is tudom.

Mindenesetre néhány nappal később mégis elmentem a nagymamámhoz, és láttam, hogy teljesen deprimált, és akkor hirtelen eszembe jutott a megbeszélésünk. Megpróbáltam elmagyarázni, hogy hogyan is

történt az egész, de ő nem értett meg. »Hiszen megígérted nekem, hogy jössz«, mondta ő. »Igen«, mondtam én, »de ez a másik meghívás is fontos volt a számomra«. – »Értem, értem, hagyjuk az egészet«, mondta nagyon szomorúan. »Én annyira örültem a közelgő látogatásodnak.« »Dühös voltál, mert egyedül maradtál?« – »Az is, meg bosszantó volt egész idő alatt rád várni. De nem ez a fontos. Hanem az, hogy ha megígérsz valamit nekem, akkor én el is várom, hogy az ígéretedet betartsd. Ha semmit sem jelent neked, hogy nekem megígértél valamit, mert később amúgy is azt teszel, amit akarsz, akkor ez számomra azt jelenti, hogy nem bízhatok benned. Úgy gondolom, hogy nem veszel komolyan engem, és akkor már én sem tudlak komolyan venni. Így van ez sajnós, Camilla!«

Amikor Manuel aznap hazaért, azonnal beszélni akart a szüleivel.

„Miért olyan fontos, hogy egy ígéretet betartsunk?“, kérdezte ő.

„Ez olyasvalami, mint az együttélésünk alaposzlópa“, mondta az apja, és a fia elkerülhetetlen újabb kérdéseire válaszolva így folytatta:

„Az alapprobléma a be nem tartott ígérek esetében abban áll, hogy bizalmatlanság jön létre, és az embernek akkor az lehet az érzése, hogy már nincs közös talaj a lábunk alatt. Ha valaki, akibe te a bizalmadat helyezed, tesz neked egy ígéretet, és aztán nem tartja be, akkor a bizalmi viszony fel fog bomlani. Az ígérek fontos eszközök arra, hogy a legkülönbözőbb emberek cselekedeteit és érzeteit egymással összehangolják, de ezt a finom szövődéket szét lehet tépni, ha a bizalmatlanság válik dominánssá.“

„Mi értesz a cselekedetek és az érzetek összehangolásán, papa?“

„Arra gondolok, ahogy a társadalmunk föl van építve. Mi mindig más emberektől függünk, ha meg akarjuk valósítani a céljainkat. Például a közlekedési szabályoknak pontosaknak kell lenniük, ha iskolába vagy munkába utazunk; szükségünk van emberekre, akik eltávolítják a szemetet, és a boltoknak mindig meghatározott időben kell nyitva lenniük, hogy be tudjunk vásárolni. Erre valószínűleg végtelenül sok példát lehetne fölhozni. Ha a cipődöt elviszed a suszterhez, akkor hagyatkozni kell tudnod arra, hogy egy bizonyos időpontban készen lesznek, és nem kerülnek többre, mint amiben megegyeztetek. A másik oldalon a suszternek arra kell tudnia hagyatkozni, hogy a cipőket valamikor majd tényleg elhozod és ki is fizeted.“

„Most már értem, hogy mire gondolsz“, mondta Manuel. „Csak az érzetek kapcsán még nem minden világos.“

„Az emberek közötti kapcsolatokban“, mondta az anyja, „a bizalomvesztés még súlyosabb; ha egy barátod megígér neked valamit, és nem tartja be, akkor az az egész barátságokat kockára teszi.“

Manuelnek megint eszébe jutott a Ramirez úrral folytatott beszélgetés. Mindez nagyon ismerősnek tűnt számára.

„Nézd csak, Manuel”, mondta az anyja, „amikor még kicsi voltál, egyszer este elmentünk szórakozni, és téged egy időre egyedül hagyunk. Megígértük neked, hogy ekkor és ekkor visszajövünk, hogy ne kelljen annyira félned. De ahogy lenni szokott, mégis elkéstünk egy kicsit, és te természetesen féltél, és a végén még pánikba is estél. Mindenesetre visszajöttünk, és te dühösen ránk ordítottál: »Ez aljas dolog volt! Azt mondtátok, idejében vissza fogtok érni! Ti soha nem tartjátok be az ígéreteiteket! De ha én nem tartok be valamit, akkor rögtön dühöseksz vagytok rám, de ti sem csináljátok másképp! Annyira aggódtam, hogy történt veletek valami.«”

„Ezt én mondtam?”, kérdezte Manuel őszinte meglepetéssel. „Homályosan emlékszem rá, hogy egyszer nagyon féltem, de hogy ilyen hevesen reagáltam volna, és még szemrehányásokat is tettem volna, arról már semmit sem tudok. És hogy folytatódott az ügy?”

„Meg tudtunk nyugtatni téged, mert semmi más nem történt. Te természetesen aggódtál, de semmi különös nem történt. És a szülők esetében kicsit más, ha ők elkésnek. Gyakran vannak olyan kötelezettségeink, amelyekről a gyerekeknek fogalmuk sincs, és akkor sajnos megesik, hogy egy ígéretet nem tartunk be.”

„De szerintem ez nem helyes”, mondta Manuel hevesen. „De most már tudom, hogy akkoriban az egész ügy miért izgatott fel annyira. Szerintem a gyerekeknek ugyanolyan jogaik vannak, mint a felnőtteknek! Ha a szülők valamit megígérnek, akkor nekik is be kell tartaniuk. És miért ne kérhetné egy gyerek, hogy ezt tegyék is meg?”

„Teljesen igazad van, Manuel”, mondta az apja. „Nem a legjobb oldalunkat mutattuk meg akkor, ez világos! Ugyan semmi különös nem történt, de a belénk vetett bizalmod mégiscsak megsérült, és ez nem kis dolog, mert ez a bizalom a gyerekek számára különösen fontos. Már a kisgyerekek is a gyerekkocsiban megtanulják, hogy az anyjuk mindig visszajön, ha egyszer egy pillanatra láthatatlanná is válik. Ha a szülők ebben a vonatkozásban túl gyakran csalódást okoznak a gyerekeiknek, akkor a gyerekek valószínűleg képtelenné válnak arra, hogy a maguk részéről szoros emberi kapcsolatokat alakítsanak ki. Az emberi együttélésben mindig nagyon fontos a bizalom. Ha a gyerekek bizalom nélkül nőnek fel, akkor nagyon hamar nyers egoistákká válnak.”

„Ebben van valami”, mondta Manuel, és megint eszébe jutott a Ramirez úr utolsó óráján lefolytatott vita.

„Éppen úgy, mint a játék esetében”, folytatta az apja, „ha itt valaki a szabályokat mindig csak a saját javára értelmezi, akkor előbb-utóbb már senki sem akar játszani vele.”

„De itt ez nem is olyan fontos”, vélte Manuel.

„Ne hidd!”, válaszolta az apja. „Ahogy az emberi együttélésben viselkedünk, az nagyon sok mindenben hasonlít a játékokhoz. Vannak

kimondatlan szabályok, amelyeket figyelembe kell vennünk, és a cselek és a megtévesztési manőverek számára itt nincs hely.”

„De mit jelentenek ezek a megtévesztési manőverek?”, kérdezte Manuel.

„Azt, hogy előnyt teremtesz magadnak, mégpedig úgy, hogy közben mást becsapsz vagy megkárosítasz.”

„Például hogyan?”

„Például, ha valaki dokumentumokat hamisít. Vagy ha egy meghatározott helyzetben visszatart bizonyos információkat. Vagy ha egy bizalmas beszélgetés tartalmát továbbadja. Vagy nálatok az iskolában, ha dolgozatírásakor valaki puskázik. Vagy ha egy fontos dolgozat előtt valaki beteget jelent, miközben makkegészséges. De az oktatók körében is gyakran előfordul, hogy a diákjaikat nem ítélik meg igazságosan.”

„Aki ilyesmit tesz, az büntetést érdemel”, vélte Manuel.

„Igen, ebben igazad van”, válaszolta az apja. „De én úgy gondolom, hogy mindez különösen akkor súlyos, hogy ha az ember nem vette észre.”

„Igen, ez olyan, mint a titkos cselek a játékban.”

„Látod, és az előbb még azt gondoltad, hogy ez nem is olyan súlyos! De a játékokban a társadalmi viselkedést is gyakoroljuk. Képzeld el, hogy valaki, például te magad, egy játékot csak csalással tud megnyerni. Mit gondolsz, tudnál örülni egy ilyen győzelemnek?”

„Miért ne, ha eléggé szégyentelen lennék?”

„Tegyük fel, hogy nem pénzért játszottál; így a győzelmeddel semmiféle előnyre sem tettél szert. Az egyetlen célod a győzelem volt. A győzelmet ugyan megszerezted a mások tudatában, de nem a saját tudatodban. És bár senki nem veszi észre, és ennek következtében senki nem fog kritikát gyakorolni, a látszat-győzelmedet egyáltalán nem fogod élvezni, mert nagyon is jól tudod, hogy tulajdonképpen nem is nyertél. A példából láthatod, hogy a játékhoz mindig hozzátartozik a bizalom is, hogy valóban mindenki tiszteletben tartja a szabályokat. Ha nincs meg a bizalom, a játék minden értelmét elveszíti.”

Amikor a következő napokban megint Ramirez úrral volt órájuk, megkérdezte őket, hogy elgondolkodtak-e még egyszer a múltkori beszélgetésükön.

„Nagyon is”, mondta Camilla. „És közben világossá vált számomra, hogy a kár fogalmával még mindig vannak problémáim. Most már belátom, hogy a pusztá csalással is lehet kárt okozni, nevezetesen bizalomvesztést, és ez teljesen független attól, hogy vannak-e még más hatások is. De mit csinálunk akkor, ha az érintett személyek ebből a csalásból semmit sem vesznek észre? A »bizalomvesztés« fogalma alapján véve nem azt jelenti-e, hogy valakinek észre is kell vennie, hogy visszaéltek a bizalmával?”

„Vizsgáljuk meg a kérdést egy konkrét példa kapcsán”, mondta Ramirez úr. „A házasság kapcsán sokat szoktak beszélni a hűségéről és a hűtlenségről. És újabban azt lehet hallani, hogy a kisebb félrelépések nem is olyan rosszak, ha a másik nem szerez róla tudomást. Egy ilyen házasságtörés aztán engedélyezett lenne? Mit gondoltok erről?”

„Semmi esetre sem”, kiáltott fel Gloria. „Ezt egyszerűen nem szabad megtenni, semmilyen körülmények között és soha! Ebben az esetben egy eskü kerül megszegésre, amit valaki valakinek egyszer ünnepélyesen megadott. Ha a partner erről tudomást szerez, nem fogja hidegen hagyni.”

„Talán nem is olyan rossz, ha egyszer beleképzeljük magunkat a megcsalt partner helyzetébe”, mondta Ramirez úr. „Hogy reagálna ő, ha felfedezné a házasságtörést?”

„Én azt gondolom, hogy az ilyen viselkedés mindig dühkitörésben és könnyekben végződik”, vélte Gloria.

„És a bizalomvesztés még súlyosabb, ha a partner nem ismeri el a hűtlenségét, hanem eltitkolja azt”, egészítette ki Camilla.

„De tegyük fel egyszer, hogy valaki csak sejti, hogy megcsalják”, mondta Ramirez úr.

„Ez akkor személyes probléma lenne”, mondta Alvaro, „mert lehet, hogy mindezt csak beképzeli magának.”

„De mégis fájna”, mondta Gloria. „És a bizalomvesztés, meglehet, éppolyan nagy lenne.”

„Tegyük föl tehát egyszer, hogy egy embert becsapnak, de neki a leghalványabb fogalma sincs róla, ugyanakkor vannak mások, akik tudnak a házasságtörésről. Nem sajnálnák-e ők a mit sem sejtő felet?”

„De miért tennék?”, kérdezte Sebastian.

„Mert a partner, akit megcsalnak”, magyarázta Manuel, „alapjában véve egy légvárban él. Ő azt hiszi, boldog életet él, és egy másik ember szereti, miközben valójában ebből semmi sem igaz. Nem lehet-e ezt összehasonlítani azzal, hogy valaki az összes javát elveszítette egy gigantikus csalás következtében, és erről még sejtése sincs?”

„Szerintem ez nem ugyanaz”, mondta Sebastian. A becsapásnál anyagi veszteségről van szó. Ha viszont valakit átvernek, akkor az addig nem okoz kárt, amíg az átvert nem veszi észre.”

„De ha semmit sem vett észre, és később sem vesz észre semmit, akkor ez azt jelenti, hogy egész életében hatalmas illúzióban él”, vetette ellene Camilla.

„Itt talán releváns lehet Ixion története a görög mitológiából”, mondta Ramirez úr. „Ixion halandó volt, akit Zeus, minden istenek atyja meghívott az istenek székhelyére, az Olümposzra, ám ott beleszeretett Hérába, Zeus feleségébe, és megpróbálta elcsábítani. Zeus nagyon

kíváncsi volt, hogy meddig fog elmenni Ixion a maga erőfeszítéseiben, és létrehozott felhő alakjában egy hasonmást, amely az utolsó hajszálig hasonlított Hérára. Ixion az egész Olümposzt megnevettetve valóban közeledni kezdett a hasonmáshoz, és már azt is hitte, hogy elcsábította Hérát. Nekem úgy tűnik, hogy ez a történet jól ábrázolja Camilla beszédét a nagy illúzióról, mert Ixion ugyan nem azt élvezte, amit élvezni vélt – hiszen nem egy felhőt akart birtokolni, hanem Hérát, őt pedig nem kapta meg. Semmi sem rosszabb annál, mint ha az embert kiszakítják egy ilyen illúzióból. Gondoljátok, hogy valaki szépnek tudná találni, hogy egy illúzióban éljen és egész életében félvezessék?”

„Egész biztosan nem”, mondta Manuel határozottan. „Ezt senki sem akarhatja, és az, hogy ettől szenved, ha észreveszi, már azt feltételezi, hogy valami rossznak tekinti. És akkor ezt mondhatja magának: »eddig olyan rosszul voltam, anélkül, hogy tudtam volna az okát«. És ez azt feltételezi, hogy már rosszul érezte magát, még akkor is, ha nem tudott róla.”

„Természetesen”, fűzte hozzá Camilla. „És a személynek, aki egy másikat belevont ebbe a helyzetbe, mindig büntudata lesz, még akkor is, ha a becsapott erről mit sem tud.”

„Legalábbis akkor, ha nem teljesen felületes”, mondta Gloria.

„Nekem ez eléggé teoretikusnak tűnik”, vetette ellene Sebastian. „Ha valaki hűtlen lett, akkor a partnere biztos, hogy valamikor gyanút fog, de ha mégsem jut el a gyanúig, milyen tévedés lehetősége áll akkor még fenn? Mert akkor úgy van, mintha soha semmi sem történt volna meg. Én egyébként is azt gondolom, hogy amit nem érzünk, az nem is létezik.”

„Én azt hiszem, ebben tévedsz”, mondta Manuel. „Ha valakit meglópnak, de csak később szerez róla tudomást, hogy meglópták, attól a kár még mindig abban áll, hogy meglópták, és nem abban, hogy ilyen későn tudta meg. Valamit észrevenni csak akkor lehet hátrányos, ha a dolog, amelyet észreveszünk, már önmagában is kárt képvisel.”

„De sok ember egyáltalán nem akarja tudni, hogy becsapják”, vetette közbe Sebastian. „És ez azt jelenti, hogy azt gondolják, nem szenvednek kárt, amíg erről nem vesznek tudomást.”

„De ez a kár mégis és mindenesetre létezik”, mondta Gloria, „mert legalábbis Isten egészen pontosan tudja.”

„Hát igen, Isten, de benne nem hisz mindenki!”

Ramirez úr megpróbálta összefoglalni a vitát: „Egy kár vagy egy hátrány akkor is fennállhat, ha az érintett mit sem sejt. Ennyiben Gloriának igaza van. De más tekintetben Sebastiannak is igaza van, amikor azt mondja, hogy nagyon sok olyan ember van, aki hallani sem akar arról, hogy becsapják. Mindenesetre a különböző emberek különbözőképpen

reagálnak, de azért sokan szeretnék azt is, hogy tiszta víz kerüljön a pohárba. Az etikában mindig azt a kérdést kell feltennünk, hogy úgy cselekszünk-e, ahogy szeretnénk, hogy mások is cselekedjenek velünk szemben. Ha ezt a kiindulópontot a mi esetünkre alkalmazzuk, akkor ezt a kérdést kell feltennünk: ha engem megcsálnának, akkor szeretném-e, ha ezt megmondanák nekem, vagy nem? Erre a kérdésre nem mindenki fog egyformán válaszolni. Sebastian inkább olyan embereket ismer, akik nemmel válaszolnának. De nem gondoljátok-e, hogy ez a magatartás a struccéra hasonlít, aki a homokba dugja a fejét, hogy ne kelljen tudomást vennie a valóságról?”

Ötödik fejezet. Az aranszabály és a tisztelet

Ma előbb befejeződött a tanítás, de a baráti körnek mégsem akarózzott hazamenni. Mint ilyenkor mindig, a kör a kedvenc találkozóhelyére, a kis piactérre ment, amely két utcával odébb helyezkedett el. Ott egymás mellett ült Manuel, Camilla, Sebastian, Gloria és Alvaro, és csöndben kis kavicsokat dobáltak a szökőkutak vizébe, amely előttük csillámlott a napfényben.

Manuel hirtelen elkezdett hangosan gondolkodni:

„Milyen különös! Nemrég még azt hittem, hogy alig-alig vannak rossz emberek, legalábbis körülöttünk, hogy mi mindannyian jók vagyunk, csak néha kisebbeket botlunk. De most ettől olyan távol kerültem, hogy már alig hiszek a jó emberek létezésében.”

„Miért lettél hirtelen ilyen pesszimista?”, kérdezte Camilla.

„Mert már egy idő óta a rossz cselekedetekről beszélünk, és minden lehetséges példát megnéztünk, de még mindig nincs kritériumunk arra, hogy valójában mikor lehet rossznak nevezni egy cselekedetet.”

„Nem értem, hogy mi a problémád!”, válaszolta Alvaro. „Végül is megmondtuk, hogy mely cselekedetek a rosszak, vagy nem?”

„Pontosan”, fűzte hozzá Gloria. „Van egy hosszú listánk a rossz cselekedetekről, és most már tudhatjuk, hogy mi az, amit nem szabad megtenni.”

„Ebben nem vagyok olyan biztos”, mondta Sebastian. „Nekem ugyan sok dolog teljesen világos, mint például a gyilkosság, a rablás vagy a fájdalom okozása – legalábbis sok esetben. Mindez kárt okoz, és valóban rossz. De sok esetben a dolog egyáltalán nem ilyen világos. Én ugyanis még mindig nem vagyok meggyőződve arról, hogy olyan rossz-e, ha valakinek visszaélünk a bizalmával, és az érintett ebből semmit sem vesz észre.”

„De ezek olyan egyedi kérdések, amelyeket csak akkor tudunk megbeszélni, ha már van kritériumunk”, vetette ellene Camilla. „A nem-morális cselekedetek pusztá felsorolásával itt nem jutunk messzire. Akárcsak Manuel, én inkább azt tisztáztam volna, hogy mi különbözteti meg a jó és a rossz cselekedeteket, és milyen szabály szerint kellene eljárni, ha jó emberek akarunk lenni.”

„Igen, ez probléma”, mondta Manuel.

„És látsz már egy lehetséges választ?”, kérdezte Alvaro.

„Őszintén szólva, nem. Azt sem tudom, hogy egyáltalán miből lehetne itt kiindulni.”

„Miért nem kérdezzük meg megint valaki mást?”, javasolta Gloria.

„Jó ötlet!”, mondta Camilla. „Én már azt is tudom, hogy kit. Megkérdezhetnénk Ibarra urat. Ő tényleg bölcs ember.”

„Szerintetek nem szorongós?”, vetette ellene Alvaro.

„Egyáltalán nem”, válaszolta rá Camilla energikusan. „Nemrég ugyan beteg volt, és ezért kicsit fáradtnak tűnik. De mindent tud, és minden lehetséges könyvet elolvasott. Ezért aztán most bedugták a könyvtárba.”

Így a barátok rögtön elindultak az iskolai könyvtár felé. Ibarra úr karcsú, magas növésű férfi volt, aki azonban időközben egy kicsit meggyörnyedt, és a mozgás is nehezebbé esett kicsit. A szakála tiszta fehér volt, az arckifejezése jószágos és figyelmes. Amikor meghallotta látogatásuk okát, hellyel kínálta őket, magának pedig hozott egy széket a szomszéd szobából.

„Térjünk rá tehát a kérdésekre! Ti ismérvet kerestek a rossz, nemmorális cselekedetekre, vagyis olyasmit, ami minden esetben alkalmazható lenne? Egyvalami biztos: hogy más emberek ezt a tettet mindig felháborodással fogják fogadni, és hogy a tettes maga is szégyenérzetet és büntudatot fog tanúsítani. De ez lenne már az általános szabály, amit kerestek?”

„A büntudat kérdése csak néha működik, sok esetben azonban nem lép fel”, mondta Sebastian. „És aztán olyan esetek is vannak, amikor nem is tudom, hogy bűnösnek kellene-e éreznem magam vagy sem. Egyszer használtuk a versenyek példáját, amelyekben csak egyvalaki győzhet. Ha egy versenyfutásban én vagyok az első, akkor azt váltom ki, hogy a többiek veszítenek. Ekkor lelkiismeretfurdalásomnak kellene lennie?”

„Ez valami más”, mondta Ibarra úr. „Ha megnyered a százméteres gyorsfutást, semmi okod rá, hogy lelkiismeretfurdalást érezz.”

„De mégis lehet kellemetlen érzésem, ha egy nagyon jó baráttal szemben nyertem.”

„Ez természetesen igaz, és együtt is érezhetsz vele, de senki nem háborodhat fel azon, hogy te nyerted meg a versenyt. És hogy teheted akkor a vesztes a nyertesnek szemrehányást?”

„De mi van azokkal az emberekkel, akik nem éreznek büntudatot, annak ellenére, hogy erre minden okuk meglenne?”, kérdezte most Camilla. „Ismerek például embereket, akik minden lehetségeset megígérnek, majd a legnagyobb magától értetődőséggel nem tartják be, és a megbánás leghalványabb nyomát sem mutatják.”

„Ebben igazad van, mondta Ibarra úr. „Én is ismerek ilyen embereket. De éppen azért, mert nincs szégyenérzetük, szégyennélkülinek vagy szégyentelennek nevezzük őket, és nem akarjuk, hogy bármi közünk legyen hozzájuk. De egyébként, ha a tisztesség-érzésünk kellően fejlett, a felháborodásnak ugyanazzal az érzésével reagálunk, ha valaki

nem-morálisan cselekszik. És ha mi magunk így cselekszünk, akkor szégyennel vagy büntudattal reagálunk. Ugye így van?”

A barátok Ibarra úr fejtegetését eddig egyetértően követték, csak Manuel nézett szkeptikusan maga elé.

„Még nem jutottunk túl messzire, ugye, Manuel?”

„Nem tudom még, hogy mit kezdjek ezzel, Ibarra úr.”

„Biztosan a morális érzetek képzete irritál téged, amit éppen most hoztam játékba. Talán erre a kérdésre még egy kicsit nagyobb gondot kellene fordítanunk, mert azt hiszem, hogy csak így tudjuk megérteni, hogy melyek a jó, és melyek a rossz tettek. Ehhez azt kellene meggondolnunk, hogy tulajdonképpen milyen okból kifolyólag reagálunk bizonyos cselekedetekre felháborodással, másokra meg nem. Így tehát a vizsgálódásunknak megint teljesen az elején állunk.”

„Nem baj”, mondta Camilla, „bőven van időnk, és hát azért jöttünk, hogy a dolgot végre alaposan tisztázzuk.”

„Ez nagyon dicséretes! Tehát még egy erőfeszítést tennék arra, hogy világosabban fejezzem ki magam. Tegyük fel, hogy Sebastiannak valamilyen kárt okoznék. Ti, többiek akkor biztosan felháborodnátok, ugye?”

„Szintén joggal! Sebastian, a sértett viszont ezzel szemben nem csak felháborodást érezne, hanem egyfajta sérülékenységet és neheztelést is. De ilyen érzése csak akkor lesz, ha feltételezi, hogy mások is – ha tudnának róla – felháborodnának rajta.”

„Ez elég bonyolultan hangzik”, mondta Gloria.

„Csak semmi pánik”, próbálta Ibarra úr megnyugtatni a hallgatóit. Azt akartam mondani, hogy szoros kapcsolat van az érintett morális sérülékenysége és a kívülállók felháborodása között. Ezen érzés számára elég, ha megsértettek, és nem csak az számít, hogy valamilyen hátrányt szenvedtünk egy másik ember által.”

„Ön most olyan esetekre gondol, mint amikor valaki egy versenyfutásban veszít?”, kérdezte Manuel.

„Igen, ezt használhatjuk példaként”, mondta Ibarra úr. „Ha én egy versenyfutásban legyőznék, akkor neked lenne egy hátrányod, és ez rossz lenne neked. Ha te mármost rossz vesztes lennél, akkor fel is háborodhatnál rajtam. De a nézők biztosan nem háborodnának fel rajtam, ha a futás fair módon zajlott le. Ezzel szemben a kívülállók akkor háborodnának föl, ha kirabolnának, és nálad a morális sérülékenység érzése lépne fel, amit neheztelésnek is nevezhetnénk.”

„Tehát három különféle morális érzület van”, vont le a következőt Camilla, „nevezetesen a felháborodás, a sérülékenység – vagy a neheztelés – és a büntudat.”

„Így van!”, mondta Ibarra úr nagy örömmel. „Ezek a morális hibák válfajai, és ez a három érzés összetartozik. És most a következő lépésben

azt kell megkérdeznünk, hogy tulajdonképpen miért rendelkezünk ezekkel az érzésekkel. Ha sikerül ennek az okát megtalálni, akkor azt is tudni fogjuk, hogy miért nevezünk rossznak egy cselekedetet, és ez az, amit ti tudni szerettetek volna. Nem igaz?”

A barátok bölintottak és feszülten hallgattak, tele várakozással, hogy Ibarra úr hamarosan minden rejtélyt fel fog oldani előttük. Ő azonban egy új kérdést tett fel nekik: „Mi lehet az oka annak, hogy egy cselekedetet rossznak nevezünk? Ezen kívül pedig: milyen oknál fogva vannak morális érzületeink? Vagy azt gondoljátok, hogy ennek nem is kell, hogy legyen oka?”

„Mi lenne, ha nem lenne oka?”, kérdezte Sebastian.

„Ilyen ok nélkül nem értenék meg, hogy egyáltalán miért vannak morális érzületeink. Ebben az esetben a gyerekek előtt sem lehetne megindokolni, hogy ezt az érzületet ki kell alakítaniuk. És akkor már morális nevelés sem lenne lehetséges. A szülőknek a gyerek számára meg kell magyarázniuk, hogy a felnőttek miért háborodnak fel bizonyos viselkedési módokon. Egy ilyen ok nélkül az, aki cselekszik, nem fogja magát szégyellni vagy bűnösnek érezni, és másokat sem háborítana fel vagy sértene meg.”

A barátok a hosszú fejtegetések után kicsit kimerültnek tűntek, és így Ibarra úr hazaengedte a kör tagjait.

Néhány nappal később Manuel a beszélgetés folytatását kérte Ibarra úrtól. Alvarónak és Sebastiannak ezúttal nem volt kedve, és először Gloria sem akart jönni, de aztán Camilla mégis meggyőzte. Így hármasban látogatták meg Ibarra urat a könyvtár termeiben.

„Szép, hogy újra eljöttetek. Folytassuk?”

„Nagyon szívesen, Ibarra úr”, mondta Manuel, „ön meg akarta magyarázni nekünk, hogy miben áll annak az oka, hogy az embereknek vannak morális érzületeik.”

„Igen, itt fejeztük be legutóbb! De félek tőle, hogy a válaszom első pillantásra nem fog kielégíteni benneteket. Erre a kérdésre ismereteim szerint legalább két különböző válasz van, amelyek egyaránt a jót és a rosszat definiálják. Az egyik módot kívülről vezérelt morálnak nevezhetnénk, a másikat önmaga által meghatározott morálnak. Az egyiket »autoriternek«, a másikat »autonómnak« is nevezhetjük.”

„És mit jelent itt az »autoriter«?”, kérdezte Camilla. „Ennek van valami köze az autoritáshoz?”

„Igen, azt lehetne mondani, hogy ez a morálra vonatkozó elképzelés abban áll, hogy a rosszat azért tekintjük rossznak, mert egy autoritás, mint például a szülő, ezt a cselekedetet megtiltották. De még tovább is

lehet menni, és azt lehet mondani, hogy valami azért rossz, mert Isten megtiltotta.”

„Igen, ezt így is tanították nekünk”, mondta Gloria.

„Minden bizonnyal”, mondta Ibarra úr. „Gyerekként mindig felné-
zünk a szüleinkre, és azt gondoljuk, hogy amit mondanak, az biztosan
úgy is van. Ha idősebbek leszünk, akkor ez már nem elegendő, akkor
már magunk is szeretnénk rájönni, hogy miért helyes vagy hamis vala-
mi. Vagy nem?”

„De, ez igaz.”

„Ma önkényesnek tűnne nekünk, ha a szülők egyszerűen megtil-
tanának valamit, anélkül, hogy meg tudnák adni a biztos okát”, zárta le
Ibarra úr.

„De térjünk vissza még egyszer Istenhez mint autoritáshoz”, mon-
ta Manuel. „Nem gondolja, hogy jó érv lehet, ha arra utalunk, hogy Isten
megtiltott egy cselekedetet?”

„Ezt alaposan meg kellene gondolnod, Manuel! Ha ezt így hagy-
nánk, akkor ez azt jelentené, hogy Isten önkényes módon rögzíti, hogy
mi a jó, és mi a rossz. De nekünk nem szabad feltételeznünk, hogy vala-
mi azért jó, mert Isten megparancsolja, hanem megfordítva: Isten azért
parancsolja meg, mert jó. Értitek, mit akarok mondani?”

„Én azt hiszem, igen”, mondta Camilla. „Nyilvánvalóan a pusztá
utalás Istenre nem elegendő, ha az ember egyáltalán nem tudja, hogy
miért jók a parancsai.”

„Nagyon jó, Camilla.”

„És ez azt jelenti, hogy ezen az úton nem tudjuk megadni annak az
okát, hogy egyes cselekedetek miért jók, mások miért rosszak”, állapí-
totta meg Manuel.

„Igen, így van”, válaszolta Ibarra úr. „És ezért a morál meghatározá-
sának másik módja felé kell fordulnunk, vagyis az önmeghatározás esz-
méjéhez, amely lemond az autoriter parancsokról. Ebben az eszmében
az a lényeges, hogy a morális szabályokra nem úgy tekintünk, mintha
mások kényszerítenék ránk őket, hanem úgy, hogy mi magunk adjuk
őket önmagunknak. Ezeket a szabályokat és törvényeket mi olyanként
akarjuk, amilyenek. És a döntési helyzetekben mindig ezeket választá-
nánk, és ezért ezek a szabályok a saját szabadságunk termékei.”

„Ezzel azt akarja mondani, hogy ezeket a szabályokat mi magunk
kényszerítjük magunkra?”, kérdezte Manuel.

„Igen, pontosan, ez van benne az »önmeghatározás« gondolatában,
Manuel.

„Számomra ez nagyon különösnek tűnik”, vetette ellene Camilla,
„mi magunk kényszerítünk magunkra szabályokat?”

Ibarra úr egy pillanatig gondolkodott, aztán a következő magyarázattal próbálkozott:

„Nézd csak, Camilla! Ha megkérdeznék, mitől lesz jó egy ember, akkor mit mondanál?”

„Én azt válaszolnám, hogy attól, hogy minden emberrel tisztelettel bánik.”

„És nem gondolod, hogy tőled is ugyanezt várja el? És egyáltalán minden ember minden embertől? Ez pedig azt jelenti, hogy ezt a szabályt nekünk magunknak kellett felállítanunk, és ugyanezt mindenki mástól is elvárjuk.”

„Igen, értem már”, mondta Camilla. „És ebből következne aztán az összes többi morális szabály, például az is, hogy nem szabad lopni, hogy be kell tartani az ígéretet, hogy az embereknek kölcsönösen segíteniük kell egymást.”

„Természetesen így van”, mondta Ibarra úr. „Mi mindannyian azt akarjuk, hogy mások tisztelettel közelítsenek felénk. Ezért a kölcsönös tisztelet parancsának nincs alternatívája. Mert hogy is juthatnánk el addig, hogy más emberek tisztelettel közeledjenek felénk, ha nem úgy, hogy mi magunk is azt tesszük, amiről azt kívánjuk, hogy általános szabály legyen? Hogy bízhatnál a mások tiszteletében, ha te magad nem fogadnád el ezt a szabályt?”

„De itt van egy probléma”, vetette ellene Manuel, „mégpedig az, hogy ugyan minden ember azt szeretné, hogy tiszteljék, de nem mindenki tudja ezt a tiszteletet másokkal szemben tanúsítani.”

„Ez nagyon is igaz”, sóhajtott fel Ibarra úr. „Ha embertársainkat megkülönböztetés nélkül tisztelni akarjuk, akkor az nagy önuralmat követel tőlünk, mihelyest a saját érdekeinkbe ütközünk. De még akkor is, ha a magunk számára kivételt teremtünk, mégis azt szeretnénk, hogy a tisztelet általános szabálynak számíton. És éppen ebből lehet látni, hogy mi magunk is úgy találjuk, hogy rossz, ha megsértjük ezt a szabályt.”

Erre a baráti kör tagjai egy ideig hallgattak, szemmel láthatólag még bizonytalanok voltak abban, hogy kövessék-e Ibarra úr megállapításait. És ő is éppen elmerült a töprengéseiben. De nemsokára egy másik irányban folytatta gondolatmenetét:

„Tudjátok, hogy Jézus is egy olyan szabályt adott, ami ehhez teljesen hasonló?”

„Mire gondol most?”, kérdezte Gloria meglepetten.

„Ő azt mondta: »Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük!« (Mt. 7,12.) Ez a parancsolat azt irányozza elő, hogy másokra tekintettel éppen úgy kell viselkednünk, mint ahogy azt tőlük is magunkra nézve elvárjuk.”

„Jézus Krisztus volt tehát az, aki nekünk ezt a parancsolatot adta?” kérdezte Gloria.

„Ő is, de már előtte is számos bölcs tanította ezt a parancsolatot”, válaszolta Ibarra úr. „A döntő az, hogy van egy olyan viselkedési szabályunk, amely minden időben a morál fundamentumát alkotta, és ezért általában aranyszabálynak szokás nevezni.”

„Aranyszabály?”, ez az elnevezés alaposan meglepte Camillát és Gloriát.

„Mit gondoltok, miért hívják így?”, kérdezett vissza Ibarra úr.

Manuel egy kicsit habozott: „Talán mert mindig értékes, vagyis egy olyan szabály, amely minden elképzelhető esetben lehetővé tesz egy arra vonatkozó döntést, hogy egy cselekedet jó-e vagy rossz.”

„Igen, pontosan erről van szó, Manuel!”

Gloria még nem volt elégedett, és egy kicsit még csalódottnak is érezte magát, és ezért még egyszer visszatért Ibarra úr Jézusról szóló szavaira:

„Ha más bölcsek már korábban is megfogalmazták ezt a szabályt, akkor miben állhat Jézus újítása?”

„A názáreti Jézus tanítása segít nekünk abban, hogy ennek a szabálynak a jelentőségét jobban megértsük”, magyarázta Ibarra úr. „Jézus mindig hangsúlyozza, hogy ez a szabály nem kívülről jön, hanem az ember belső belátásából. Azt lehetne tehát mondani, hogy ő ébresztette föl az aranyszabály iránti érzékenységet.”

Gloria megnyugodott, de Manuelnek még mindig volt egy kritikus kérdése:

„Ez azt jelentené, hogy Jézus nem kötelezett minket arra, hogy ezt kövessük is?”

„Ellenkezőleg! Éppen azt akarta megmutatni, hogy mindezeket a kötelezettségeket már mi magunk akarjuk. És ezt így is lehet érteni: kérdezd meg magadat, hogy nem akarod-e, hogy mindenki ily módon cselekedjen. És ha ez az eset áll fenn, akkor nem csapnál-e be mindenkit, ha te magad nem így cselekednél?”

„Ez tehát oly módon jön létre, hogy az ember önmagát kötelezi arra, hogy a szabályt tiszteletben tartsa?”, kérdezte Camilla.

„Egyértelműen”, mondta Ibarra úr. „A mély ok, ami miatt bizonyos tetteket rossznak tartunk, egyszerűen abban áll, hogy közülünk senki sem akarja, hogy embertársaink így cselekedjenek velünk. És hogyan vonhatnánk ki magunkat ez alól az általános igény alól anélkül, hogy rögtön képmutatónak ne válnánk?”

Az erőfeszítés meghozta a maga gyümölcsét, a barátok elégedetten tértek vissza az Ibarra úrral folytatott beszélgetésről. Legalábbis Camillának és Manuelnek az volt a benyomása, hogy ez a beszélgetés nagyon hasznos volt. Gloriának ezzel szemben zúgott a feje. Miután

Manuel elbúcsúzott, a Camillával való közös hazautat kihasználta arra, hogy föltegyen még egy kérdést:

„Te is hallottad, Camilla, hogy Ibarra úr azt mondta, hogy Jézus az aranszabályt tanította, de előtte már voltak más bölcsek is, akik terjesztették. Csakhogy – ha az, amit Jézus tanított, már korábban is ismert volt – miben állhat Jézus igehirdetésének istenisége? Ezzel az elképzeléssel még nem tudok megbarátkozni!”

Camilla sem tudott ezzel az ellentmondással zöld ágra vergődni, így elhatározták, hogy még valaki mást is megkérdeznek.

„Miért nem beszélünk egyszer a hittantanárnőnkkel is?”, javasolta Camilla.

„Neked mindig olyan jó ötleteid vannak”, mondta Gloria.

A hittantanárnő, Fabioláné, energikus fiatal nő volt, akiből csak úgy áradt a vidámság és a nyitottság. Nagyon jól megértette magát a legtöbb diákkal, és gyakran érdekes programokat szervezett, amiért Gloria különösen kedvelte. De most egy megértési probléma volt az, amiben Fabiolánének segítenie kellett. Meghallgatta az egész dolgot, és utána ezt mondta:

„Az igaz, hogy Jézus az aranszabályt tanította. De ugyanilyen fontos az is, hogy még mást is tanított: Isten az atyánk az égben, minden embert testvéries kötelék fűz össze, és eszerint kell viselkednünk is.”

„Hogy kell viselkednünk?”, kérdezte Gloria.

„Szeretnünk kell a felebarátunkat. De én azt hiszem, hogy ezt nemrég az órán is megbeszéltük!”

„Ez így van”, mondta Gloria.

„Ha azt mondjuk, szeretnünk kell felebarátunkat, akkor mit jelenthet még az embertársaink tiszteletére vonatkozó követelés?”, kérdezte Camilla.

„Igen, ezt is teljesítenünk kell”, mondta Fabioláné. „Mindenesetre a szeretet parancsa sokkal igényesebb, mint a tiszteleté.”

„Hogyhogy igényesebb?”, kérdezték a barátnők, mintha egy szájból szólnának.

„Az embertársakat szeretni azt jelenti, hogy teljesen átadjuk magunkat nekik. Ezt az Újszövetség olyan igényes parancsain lehet látni, mint például a »szeressétek ellenségeiteket« vagy ha »valaki az egyik oldalról arcul csap, nyújtsd oda a másik orcádat is«, de hát ezt mind ismeritek, nem igaz?”

„Ismerni ismerjük”, mondta Camilla. „De ezt gyakorlatilag lehetetlen teljesíteni, nem gondolja?”

„Valóban nagyon nehéz”, mondta Fabioláné. De mégis mindig van néhány ember, aki teljesíteni tudja, és ezeket az embereket mindenütt csodálják. Őket nevezik szenteknek.”

„Ezek szerint mindannyiunknak úgy kellene élnünk, mint a szenteknek?”, kérdezte Gloria.

„Nem, természetesen nem! Mi ezt nem nevezzük kötelességnek, hanem inkább meghívásnak tekintjük, hogy Jézus példaképét kövessük. Habár ez csak a cselekedet egy lehetőségét képviseli, amely csodálatot érdemel, senkinek sem lehet szemrehányást tenni, pusztán csak ezért, mert nem szent. És nem kell, hogy büntudatunk legyen, ha ezt a példaképet nem tudjuk elérni.”

„Jézusnak ez a belátása volt az alapja annak, hogy az aranyszabályt tanítsa?”

„Én azt sejttem, hogy azt akarta kiemelni, hogy minden ember számára kötelező érvényű az a kötelezettség, hogy embertársainkat respektáljuk. De Jézus üzenete tartalmazza a szentségnek egy olyan igényét is, amely messze túlmegy az aranyszabályon.”

„Értem”, mondta Camilla, gondolataiban elmélyedve; Gloria ezzel szemben megkönnyebbültnek és felszabadultnak tűnt.

Amikor legközelebb összejöttek Ibarra úrnál, Gloria vitt magával süteményt, amit az anyja sütött. A könyvtárhoz vezető úton találkozott Sebastiannal és Alvaróval, ők a süteményt meglátva spontán módon úgy döntöttek, hogy újra részt vesznek a beszélgetésen. Nagy örömmel üdvözölték egymást, Ibarra úr pedig teával és hideg italokkal kínálta őket.

„Nagyon örülök neki, hogy megint mindannyian eljöttetek”, mondta ő. „Miről fogunk ma beszélgetni?”

„Én sokat gondolkodtam, de az aranyszabállyal még nem tudtam teljesen megbarátkozni”, mondta Manuel óvatosan. „Amit belátok, az a célirány, hogy az embertársainkat respektálnunk kell, és hogy közülünk mindenki azt szeretné, ha egyformán tisztelnék.”

„Amit mondasz, meggyőz róla, hogy megértetted az aranyszabály lényegét. De miben áll a problémád?”

„Ez a szabály egyszerűen annyira általános, hogy nem látom, az egyes esetekben hogyan lehetne tudni, hogy mely cselekedetek a jók és melyek a rosszak.”

„Értem, Manuel.”

Gloria is azonnal bekapcsolódott: „Nem lenne jobb az aranyszabályt átalakítani és azt mondani, hogy embertársainkat szeretnünk kell?”

„Igazából nem tudom”, tért ki Ibarra úr a válasz elől. „Mit gondolnak a többiek erről a javaslatról?”

„Az én fülemben ez egy kicsit megütköztetően cseng”, ragadta meg Sebastian a szót. „Én nem is akarnám, hogy az összes embertársam szeressen. Egyesek esetében ez fontos lenne, de a legtöbb ember esetében nem.”

„Ez egy fontos ellenvetés”, jegyezte meg Ibarra úr. „Nem akarjuk, hogy mindenki szeressen, és ugyanígy nem szeretnénk, ha kötelességünk lenne minden más embert szeretni. Ez egy különös követelmény lenne, nem igaz? Ezzel szemben valóban azt szeretnénk, hogy minden ember respektálva legyen, és természetesen megvan az a kötelességünk, hogy minden embert respektáljunk.”

„Ez számomra meggyőző”, mondta Gloria.

„De most vissza kell térnünk Manuel problémájára”, folytatta Ibarra úr. „Igaz, hogy az arany szabály nagyon általános, de ugyanakkor nagyon is jól alkalmazható a konkrét egyes esetekre is.”

„Hogyan kell ennek történnie?”, kérdezte Manuel.

„Minden olyan esetben, amikor egy bizonyos szituációban kételyeid támadnak arra vonatkozóan, hogy éppen jól vagy rosszul cselekszel-e, azt a kérdést kell feltenned magadnak, hogy a te helyedben mit kellene tenniük másoknak, te mit várnál el tőlük? Úgy, mintha e különös szituáció számára lenne valamilyen általános szabály.”

„Őszintén szólva, ez túl magas nekem, Ibarra úr!”

„Ahhoz, hogy tisztázzuk, hogy jól vagy rosszul cselekszel-e, azt a kérdést kell feltenned magadnak, hogy te milyen bánásmódot szeretnél a magad számára. És ebben az esetben el fogod ismerni, hogy te sem szeretnéd, ha meglopnának, hogy azt szeretnéd, hogy a neked tett ígéreteket megtartsák, hogy mások megsegítsenek, ha segítségre szorulsz stb. És ha a magad számára minderre igényt tartasz, és ugyanakkor világossá tudod tenni a magad számára, hogy mások ugyanúgy vannak ezzel, akkor ez azt jelenti, hogy te is azt akarod, hogy az ily módon való cselekvés általános szabály legyen.”

Manuel nem szólt semmit, de egyetértően bólintott.

„Szerintem mindez még nem elegendő”, mondta Sebastian, „Én nem hiszem, hogy az arany szabály morális viselkedésre tudna indítani bennünket.”

„Ebben igazad van, Sebastian, de ezzel egy egészen új dimenziót hozol játékba. Mi eddig csak arra vállalkoztunk, hogy megmagyarázzuk azt a felháborodást, amellyel bizonyos cselekedetekhez közeledünk. Erre az arany szabály kínál bizonyos választ. De természetesen abban teljesen igazad van, hogy ebből a szabályból nem lehet levezetni, hogy az emberek mindig eszerint is fognak cselekedni.”

„De miért nem?”, kérdezte Camilla csodálkozva. „Miért nem elegendő az arany szabály ismerete ahhoz, hogy morálisan jól is cselekedjünk?”

„Nem, sajnos ez nem elegendő”, mondta Ibarra úr. „Ez a világ más-képp működik. Sok ember bevallja, hogy rosszat cselekszik, de mégsem tágít tőle. És biztosan mindenki megtapasztalta már közülünk, hogy

milyen groteszk ellentmondásban állhat egymással a morál és az önérdék.”

„Nem vagyok biztos benne, hogy ezt az ellentmondást valóban értem”, mondta Camilla. „Tegyük fel, hogy találok egy értékes gyűrűt, amelyet szeretnék megtartani magamnak, bár az egyik barátnőm tulajdonát képezi. Ha ezt a gyűrűt a magamévá teszem, akkor biztosan erős büntudatot fogok érezni, mert ha a barátnőm tenné meg velem ugyanezt, akkor fel lennék háborodva, és mivel én lennék az érintett, ezért haragot is éreznék. És valószínűleg nagyon nehéz lenne másokon felháborodni, de nem érezni lelkiismeretfurdalást, ha az ember maga tesz valami ilyesmit.”

„Ez igaz”, szakította félbe Sebastian. „De mi van akkor, ha valaki ezt a lelkiismeretfurdalást teljesen figyelmen kívül hagyja?”

„De hogyan lehet a lelkiismeretfurdalást figyelmen kívül hagyni?”, kérdezte Gloria hitetlenkedve.

„Teljesen egyszerűen”, válaszolta Sebastian. „Tegyük fel, hogy Camilla gyűrűje annyira tetszik nekem, hogy elszánom magam az el-sajátítására. Akkor ez a büntudat teljesen közömbös lenne számomra!”

Gloria hallgatott, és lehetett látni, hogy hirtelen nem is tudja, mit válaszoljon.

„Amit Sebastian mond, abban sok igazság van”, kapcsolódott be Ibarra úr. „Természetesen előfordulhat ilyesmi, ha az érdekünk egy dologgal kapcsolatban nagyon erős lesz, és az öntudat ugyanennek mértékében legyengül. De ugyanakkor ezekből az egyes esetekből aligha lehet levezetni valamilyen általános szabályt.”

„És miért nem?”, kérdezte Sebastian.

Mert a jó embereket becsüljük, és nem a rosszakat. Ha tudatosodik bennünk, hogy rossz emberek vagyunk, akkor megvetésre méltónak fogjuk tartani magunkat. Én nem hiszem, hogy egy ilyen érzéssel vidáman együtt lehetne élni.”

„De ha senki más nem tudja meg?”, makacskodott Sebastian.

„Az önmagunknak tett szemrehányások mégsem lennének semmivel sem kisebbek. És még ha az ember minden oldalról dicséretben és elismerésben is részesülne, a maga belsőjében mégis mindig tudná, hogy rosszul cselekedett. Azt hiszem, ez sokunk számára nem lenne kevésbé fájdalmas, mint a kívülről jövő szemrehányás.”

„És ha én ezt az egész morálról szóló beszédet pusztá fecsegésnek tartanám?”, makacskodott tovább Sebastian.

„Ebben az esetben kívül helyezkednél a morális társadalmon. Természetesen megvan a szabadságod arra, hogy azt tégy, amit akarsz, még akkor is, ha nem engeded, hogy közel kerüljön hozzád a szégyenérzet, de ebben az esetben szégyentelennek is fognak tartani téged. És ehhez

jönne még, hogy ettől a pillanattól kezdve nem háborodhatnál fel mások viselkedésén.” – „Egyébként”, fűzte hozzá Ibarra úr hirtelen megkomo-lyodó arckifejezéssel, „valóban vannak ilyen emberek, akiknek nincsenek morális érzületeik. Ezeket az embereket a pszichológiában olyan személyeknek nevezik, akiknek hiányzik a morális tudatuk, akiket már csak nagyon nehezen vagy egyáltalán nem lehet meggyógyítani. Nagyon gyakran már csak az őrizetbe vételen keresztül lehet őket ártalmatlanná tenni. Szomorú, de így van!”

A barátokra nagy hatást gyakorolt a beszélgetés ilyenén fordulata. Megpróbáltak elképzelni maguknak egy olyan társadalmat, amelyben egyáltalán nincs morál, egy várost, amelyben mindenki a másíknak esik, vagy egy falut, amelyben mindenki a legrosszabbat feltételezi másról. Hogyan lehetne ilyen körülmények között élni?

„Képzéjétek el, hogy egyszer teljesen szabadon és külső körülmények tekintetbe vétele nélkül rögzíthetnétek az együttélésetek szabályait”, javasolta Ibarra úr, és közben Sebastianra nézett. „Talán egyszer elvégeztek egy kísérletet, a hétvégén kimentek valahová a szabadba, és elképzéletek, hogy ti lennétek az egyetlen túlélői egy hatalmas repülőgépszerencsétlenségnek. Nem ismeritek azt a vidéket, amelyen mozogtok, teljesen magányosak vagytok, több kilométernyi távolságra minden civilizációtól. És ezért minden olyan megegyezést is figyelmen kívül hagyhattok, amelyet korábban mindig betartottatok. Más szóval, mindent előlről kellene kezdenetek, és valamilyen formában az együttélést is szabályoznotok kellene. Közösen meg kellene gondolnotok és közösen kellene eldöntenetek, hogy az hogyan nézzen ki. Neked mi lenne a véleményed egy ilyen kísérletről, Sebastian?”

„Nagyon jónak tartanám, ha ezt egyszer megtehetnénk!”

„Jól van”, mondta Ibarra úr. „Erre egyszer érdemes lenne időt szakítani, mert így eleven benyomást kaphatnátok arról, hogy hogyan is alakulnak ki a morális törvények. Még akkor is, ha az egész szituációt csak a fantáziánkban képzéjük el, nem gondolod-e, hogy éppen azokat a törvényeket választjátok majd, amelyek az arany szabályra épülnek? És nem távolítanátok-e el minden törvényt, amely csak a maga tiszteletre méltó korára hivatkozhat, és egyébként semmiféle értékkel sem rendelkezik?”

„Igen, ezt elismerem”, kapcsolódott be Manuel, „de egy ilyen helyzetben mi tiltaná meg, hogy mindezeket az önmagunkra kiszabott törvényeket azonnal meg is sértsük?”

„Megtennéd ezt?”, kérdezte Ibarra úr.

„Nem hiszem”, válaszolta Manuel.

„Akkor gondolkodj el azon, hogy mi akadályozna meg ebben!”

„Biztosan büntudatot éreznél?”, kérdezte őt Camilla.

„Igen, biztosan”, mondta Manuel. „De mindenekelőtt a saját viselkedésem miatt szégyellném magam.”

„Lehet-e azt mondani, hogy a saját szégyenérzetünk az”, kérdezte Ibarra úr, „és az a vágy, hogy emberként ne legyünk minden érték nélkül, ami minket morális viselkedésre ösztönöz?”

„Igen, azt hiszem, hogy számomra ez a döntő”, válaszolta Manuel.

Fordította Weiss János

